

Selvitys Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminnasta

Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten selvittäminen terveydenhuollossa

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 32/2018

Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten selvittäminen terveydenhuollossa

Selvitys lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminnasta

Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN PDF: 978-952-00-3986-8

Kannen kuvat: Tuula Holopainen, Irmeli Huhtala, Kuvatoimisto Rodeo, Shutterstock

Helsinki 2018

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	11.9.2018	
Tekijät	Essi Julin YTM		
Julkaisun nimi	Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten selvittäminen terveydenhuollossa Selvitys Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminnasta		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 32/2018		
ISBN PDF	978-952-00-3986-8	ISSN PDF	2242-0037
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3986-8		
Sivumäärä	67	Kieli	suomi
Asiasanat	lapset, nuoret, erikoissairaanhoido, lapsen oikeudet, seksuaalirikokset, väkivaltarikokset		
Tiivistelmä	<p>Lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämistä koskeva laki tuli voimaan vuoden 2009 alussa. Sen tavoitteena oli parantaa seksuaalirikoksen kohteena olleen lapsen asemaa keskittäen erityisasiantuntemusta vaativat palvelut viiteen yliopistolliseen sairaalaan. Vuonna 2013 laki uudistettiin koskemaan myös pahoinpitelyrikkoksia.</p> <p>Lasten oikeuspsykiatrian yksiköt raportoivat vuosittain toiminnastaan sosiaali- ja terveysministeriölle. Tässä selvityksessä on tarkasteltu lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminnasta vuosilta 2009–2015 raportoitujen tietojen ja tehtyjen haastattelujen valossa. Selvityksen perusteella todetaan, että yksiköissä tehtyjen selvitysten määrä on kasvanut erityisesti vuoden 2013 lakimuutoksen jälkeen, ja valtionkorvausosuudet ovat lähes kaksinkertaistuneet. Viranomaisyhteistyö poliisin, syyttäjän, lastensuojelun ja lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden välillä on kehittynyt merkittävästi ja toiminta lasten oikeuspsykiatrisissa yksiköissä yhdenmukaistunut monin tavoin toiminnan keskittämisen myötä. Kehittämishaasteita on kuitenkin edelleen oikeuspsykologian ja lastenpsykiatrian käsitteiden määrittelyssä sekä väkivaltarikosten tutkimusten yhdenmukaistamisessa.</p> <p>Selvitystä voidaan käyttää pohjana lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosepäilyjen selvittämisen järjestämisessä osana lapsi- ja perhepalveluiden sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden rakennemuutosta.</p>		
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	11.9.2018
Författare	Essi Julin SVM	
Publikationens titel	Utredningar inom hälsovården av våldsbrott mot barn En studie av verksamheten vid enheterna för rättspsykiatri för barn	
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 32/2018	
ISBN PDF	978-952-00-3986-8	ISSN PDF 2242-0037
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3986-8	
Sidantal	67	Språk finska
Nyckelord	barn, unga, specialiserad sjukvård, barnets rättigheter, sexualbrott, våldsbrott	
Referat	<p>Lagen om utredningar av sexual- och misshandelsbrott mot barn trädde i kraft i början av 2009. Syftet med lagen är att förbättra ställningen för barn som blivit offer för sexualbrott genom att man koncentrerar sådana tjänster som kräver specialsakskunskap inom området till fem universitetssjukhus. Lagen uppdaterades 2013 till att omfatta även misshandelsbrott.</p> <p>De enheter som arbetar med rättspsykiatri för barn lämnar årligen en rapport om sin verksamhet till social - och hälsovårdsministeriet. I denna studie granskas verksamheten vid enheterna för rättspsykiatri för barn utifrån uppgifter rapporterade och intervjuer utförda åren 2009–2015. Enligt studien har antalet utredningar vid enheterna stigit särskilt sedan lagändringen 2013, och statens ersättningar för utredningarna har nästan fördubblats. Myndighetssamarbetet mellan polisen, åklagaren, barnskyddet och enheterna för rättspsykiatri för barn har utvecklats avsevärt. Samtidigt har verksamheten vid enheterna för rättspsykiatri för barn på många olika sätt harmoniserats tack vare koncentrationen av verksamheten. Än återstår likväl vissa utmaningar för att utveckla definitionen av begreppen inom rättspsykologi och barnpsykiatri och för att förenhetliga undersökningarna i samband med våldsbrott.</p> <p>Studien kan användas som grund för ordnandet av utredningar av misstänkta våldsbrott mot barn som en del av den strukturreform som gäller tjänster för barn och familjer och social- och hälsovårdstjänster.</p>	
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet	
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi	

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health		11.9.2018
Authors	Essi Julin, MSc		
Title of publication	Health services' investigations of violent crimes against children Report on activities of forensic child psychiatry units in Finland		
Series and publication number	Reports and Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 32/2018		
ISBN PDF	978-952-00-3986-8	ISSN PDF	2242-0037
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3986-8		
Pages	67	Language	Finnish
Keywords	children, specialised medical care, children's rights, sexual crimes, violent crimes		
<p>Abstract</p> <p>An act on investigating sexual crimes against children entered into force in the beginning of 2009. The act aimed at improving the position of child victims of sexual crimes by centralising specialised expert services to five university hospitals. In 2013, the act was reformed and extended to include assaults.</p> <p>Units for forensic child psychiatry report on their activities to the Ministry of Social Affairs and Health annually. This report describes the activities of the forensic child psychiatry units in Finland, based on data reported and interviews carried out between 2009 and 2015. The report reveals that the number of investigations carried out by the units has increased, particularly after the legislative amendments in 2013, and that the central government's share of financing compensations has nearly doubled. Inter-authority collaboration between the police, prosecutor, child protection services and the forensic child psychiatry units has developed significantly and the activities of forensic child psychiatry units have become more harmonised after the activities were centralised. However, there is still need to define the concepts of forensic psychology and child psychiatry more closely and to further harmonise the investigation of violent crimes.</p> <p>This report may be used as a basis for organising the investigation of suspected violent crimes against children, which is part of the structural change of services for children and families.</p>			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

Lukijalle	8
1 Toimeksiannon tehtävä ja raportin rakenne	9
2 Laki lapseen kohdistuvan seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä	11
2.1 Lain tausta	11
2.2 Laki ja sen sisällöt	11
2.3 Lain soveltamisalan laajentaminen	13
3 Lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvittäminen Suomessa	14
3.1 Tausta	14
3.2 Lasten oikeuspsykiatrian yksiköt	15
3.3 Yksiköiden työskentelykäytännöt	19
3.4 Nykytilanne	21
4 Yksiköiden toiminta seurantatietojen valossa	25
4.1 Henkilökuntarakenne	25
4.2 Tehtyihin tutkimuksiin liittyvät seurantatiedot	29
5 Selvityksen aikana esiin tulleita kehittämistarpeita ja -ehdotuksia	39
5.1 Lain soveltamisala: kohderyhmä	39
5.2 Lain soveltamisala: Hoito ja haitan arviot	41
5.3 Sijaintiorganisaatio ja henkilökuntarakenne	43
5.4 Valvonta ja rahoitus	45
5.5 Lausunto- ja asiakirjakäytännöt	46

5.6	Somaattinen tutkimus	47
5.7	Muut asiat	49
6	Yhteenveto ja tulevaisuuden näkymät	50
7	Kuviot ja taulukot.....	56
	Liite 1 Laki 19.12.2008/1009.....	58
	Liite 2 Valtionkorvausselvitys.....	62
	Lähteet.....	66

Lukijalle

Kiitos aktiivisille Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden työntekijöille ja selvitystyön taustaryhmän jäsenille osallistumisesta selvitystyöhön ja kommentointiin sekä selvitystyön aikana että raportin kirjoitusvaiheessa. Kiitos myös Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tutkijatohtori Raili Salmelinille raportin sekä sen taulukoiden ja kuvioiden muokkaus ja viimeistelytyöstä.

Essi Julin

YTM, Väitöskirjatutkija, Sosiaalityöntekijä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto/

PSHP, Tays, Lasten oikeuspsykiatrian työryhmä

1 Toimeksiannon tehtävä ja raportin rakenne

Laki lapsen kohdistuvan seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä säätää, miten poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä terveydenhuollossa tehtävä tutkimus järjestetään epäillyn lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi (Liite 1). Näitä lain mukaista tehtävää toteuttavia tutkimusyksiköitä on Suomessa viisi. Yliopistosairaaloissa toimivia yksiköitä kutsutaan tässä raportissa yhtenäisyyden vuoksi Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiksi. Lisäksi tutkimuksia tehdään Vaasan lastenpsykiatrian yksikössä, jonka tutkimustoiminta kuuluu Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin koordinaatiovastuulle.

Tämän toimeksiannon tehtävänä on ollut tehdä yhteenveto yliopistollisten sairaanhoitopiirien Sosiaali- ja terveysministeriölle vuosittain toimittamista seurantatiedoista koskien toteutunutta lasten oikeuspsykiatriasta toimintaa vuosilta 2009–2015 ja arvioida toimintaa näiden tietojen perusteella. Tehtävänä on ollut lisäksi toteuttaa haastattelukäynti jokaisen yliopistosairaalan lasten oikeuspsykiatrian yksikköön. Haastattelukäyntien sisältönä on ollut neuvotella toteutuneen toiminnan arvioista kertyneiden seurantatietojen valossa ja arvioida toiminnan kehittymistä, nykytilannetta ja kehittämistarpeita. Tehtävänä on ollut tehdä ehdotuksia yhdessä lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden kanssa toiminnan, rahoituksen ja lakien kehittämiseksi. Erityisesti tehtävänantoon on kuulunut ehdotusten tekeminen rahanjakojärjestelmän paremmasta toimivuudesta tarkoitukseensa nähden, lainsäädännön korjaamis- ja selkiyttämistarpeiden arviointi sekä sellainen muun toiminnan kehittämisen arviointi, johon voidaan vaikuttaa Sosiaali- ja terveysministeriön keinoin.

Haastattelukäynnit on toteutettu kussakin yksikössä paikan päällä vaihtelevin kokoonpanoin. Kaikki yksiköissä työskentelevät ammattiryhmät ovat olleet edustettuina tapaamisissa, eivät tosin kaikissa yksiköissä. Tapaamiset on toteutettu loppuvuodesta 2016, Kuopiossa 24.11. ja Tampereella 25.11. sekä Helsingissä 30.11. ja Turussa 1.12. Viimeinen tapaaminen on ollut Oulussa 19.12.2016. Tämän lisäksi keskustelua on jatkettu yksiköiden kanssa raportin kirjoitusvaiheessa sähköpostitse. Yksiköt ovat saaneet raporttiluonnoksen luettavakseen ja kommentoitavakseen ennen sen julkaisua.

Tämän selvitystyön ja sen pohjalta kirjoitetun raportin taustaryhmässä ovat olleet erityisasiantuntija Päivi Kaukonen ja hallitusneuvos Anne Koskela Sosiaali- ja terveysministeriöstä, lastenpsykiatrian ylilääkäri Pirkko Koivu Turun yliopistollisesta keskussairaalarasta ja lastenpsykiatrian ylilääkäri Ilona Luoma Tampereen yliopistollisesta sairaalarasta.

Raportin aluksi kuvataan kontekstia, johon selvitys asettuu. Toisessa luvussa avataan lainsäädäntöä, joka säätelee lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toimintaa. Tämän jälkeen kolmannessa luvussa kuvataan Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden historiaa sekä tämänhetkistä toimintaa. Neljännessä luvussa käydään läpi havaintoja yksiköiden vuosittaisista seurantatiedoista ja pohditaan niihin vaikuttaneita tekijöitä. Viidennessä luvussa kuvataan selvityksen aikana esiin nousseita kehittämistarpeita ja -ehdotuksia, jotka perustuvat pääasiassa selvityksen aikana yksiköissä käytyihin keskusteluihin. Kuudennessa luvussa käydään läpi tämänhetkistä tilannetta laajemmin sekä tuotetaan tulevaisuuden visioita.

2 Laki lapseen kohdistuvan seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä

2.1 Lain tausta

Vuonna 2008 on laadittu hallituksen esitys laiksi lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä. Laki on tullut voimaan 1.1.2009. Vuoden 2008 hallituksen esityksessä todetaan, että 23.2.2007 on tullut voimaan laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta (169/2007). Sen kahdeksannen pykälän mukaan kustannukset, jotka aiheutuvat lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvityksistä sekä oikeuspsykiatrisista selvityksistä, siirretään kunnilta valtion rahoitettavaksi viimeistään 1.1.2009 alkaen. Tämä on toiminut taustana uuden lain säätämiseksi. Hallituksen esityksessä on avattu yksityiskohtaisemmin lain pykälien sisältöjä.

Lain laatimisen tavoitteena on ollut parantaa asiantuntijapalveluiden saantia ja laatua sekä tehostaa alueellista koordinaatiota lapsen aseman ja oikeuksien vahvistamiseksi oikeusprosessissa ja esitutkinnassa. Suunnitelmana on ollut, että selvittämistyössä vaativa asiantuntijuus ja palvelut kootaan erikoistuneisiin yksiköihin. Muutoksen myötä on ajateltu, että lapsen aseman parantamista tukee paitsi esitutinnan laadukas suorittaminen myös seksuaalisesta hyväksikäytöstä aiheutuneen haitan arviointi ja lasten ohjaaminen tarvittaviin hoito- ja terapiapalveluihin.

2.2 Laki ja sen sisällöt

Lain ensimmäinen pykälä määrittää lain soveltamisalaksi alle 16-vuotiaat ja erityistapauksissa myös alle 18-vuotiaat lapset. Lapseen kohdistuneen seksuaalirikosepäilyn selvittämisen ja haitan arvioinnin kustannukset määritellään valtion maksettavaksi, kun selvitys tehdään poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä. Hallituksen esityksessä tehtäviksi tutkimuksiksi määritellään lapsen haastattelu, tarvittavat psykologiset, somaattiset ja muut lääketieteelliset tutkimukset sekä tutkimukseen perustuva lausunto. Lisäksi tutkimukseen kuuluviksi toimenpiteiksi luetaan vanhempien/sijaisvanhempien haastattelut.

Lain toisen pykälän mukaan yliopistollinen sairaanhoitopiiri on järjestämisvastuussa selvityksistä, mutta kaikkea toimintaa ei tarvitse tuottaa itse. Tutkimuksia tekevällä yksiköllä on oltava tarvittava henkilöstö sekä tarvittavat tilat ja laitteet. Henkilöstöllä on oltava tehtävän asianmukaiseksi hoitamiseksi tarvittava koulutus, ammattitaito ja kokemus. Tätä edellytystä sovelletaan myös terveydenhuollon ammattihenkilöihin, jotka tekevät somaattisia tutkimuksia. Tarkemmin hallituksen esityksessä määritellään, että lasten haastattelujen tekijöiltä vaaditaan lääketieteen lisensiaatin tai psykologin tutkinto tai muu soveltuva tutkinto.

Lain kolmas pykälä määrittelee melko yksityiskohtaisesti tutkimusyksikön toimintatavat tilanteessa, jossa tutkimuksen tekoa joudutaan siirtämään tai se joudutaan keskeyttämään lapsen terveydentilan vuoksi. Tässä tilanteessa laki määrittelee yksikön velvollisuudeksi laatia asiasta kirjallinen ilmoitus tutkimusta pyytäneelle taholle. Hallituksen esityksessä mainitaan tutkimusten tavoitekestoiksi kaksi kuukautta ja korostetaan tutkimusten tekemistä yhtäjaksoisesti, jos lapsen psykiatrinen hoito on keskeytetty tutkimusten ajaksi.

Lain neljännessä pykälässä säädetään tutkimusyksikön oikeudesta saada ja antaa muiden viranomaisten tietoja. Lain mukaan näitä tietoja on säilytettävä 12 vuotta sen jälkeen, kun tutkittava on tullut täysi-ikäiseksi. Tietojen säilytysaika määrittyy lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen vanhenemisajan kautta. Hallituksen esityksessä määritetään yksikön oikeudeksi saada välttämättömät tiedot lapsesta, ei esimerkiksi muista läheisistä. Sekä lausuntopyynnön mukana tuleva materiaali että yksikön hankkima materiaali ovat poliisin asiakirjoja, mutta yksiköllä on loppulausunnon antamismahdollisuus lapsen terveydentilan niin vaatiessa esitutinnan tilanteesta huolimatta.

Viidennen pykälän mukaan lääninhallitus (vuoden 2010 alusta aluehallintovirasto) ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymä tekevät sopimuksen tutkimusten suorittamisesta. Sovittavia asioita ovat tutkimusten järjestämistapa, henkilöstön määrä ja kelpoisuus, käytettävät tilat ja laitteet, tutkimusten tavoiteaikataulut, käytettävä tutkimusohjelma sekä tutkimusten tekijöiden täydennyskoulutus ja työnohjaus. Hallituksen esitys tarkentaa sovittaviksi asioiksi myös sen, miltä osin toiminta on yliopistosairaalan tuottamaa ja miltä osin sitä hankitaan muualta ja jos, niin mistä. Sovittava on myös menettelyt liittyen lausunnon pyytämiseen ja tutkimusten suorittamiseen, toiminnan organisointi ja vastuu sekä viranomaisyhteistyö. Käytettävän tutkimusohjelman on vastattava annetuja ohjeita ja suosituksia kuten Käypä hoito -suositusta. Myös paikallista poliisia ja syyttäjälaitosta on kuultava sopimusta valmisteltaessa.

Kuudes pykälä määrittelee tutkimusten tekemisestä aiheutuvat kulut valtion korvattavaksi ja seitsemännessä pykälässä määritellään tarkempi maksukäytäntö. Sen mukaan valtio maksaa yksiköille vuosittaisen laskennallisen korvauksen ja yksikkö toimittaa selvityksen todellisista kustannuksista. Sosiaali- ja terveysministeriö rahoittaa ja siten myös ohjaa sekä valvoo toimintaa. Järjestämisvastuussa ovat yliopistollista sairaalaa ylläpitävät sairaanhoitopiirit, jotka tekevät sopimuksen maksatusviranomaisena toimivien lääninhallitusten/aluehallintovirastojen kanssa ministeriön laatimaa mallisopimusta noudattaen.

2.3 Lain soveltamisalan laajentaminen

Hallituksen esitys vuodelta 2013 ehdotti edellä kuvatun lain soveltamisalan laajentamista siten, että se koskisi myös lapseen kohdistuneita pahoinpitelyrikoksia. Jo vuoden 2008 hallituksen esityksessä todettiin, että lain valmisteluvaiheessa monet tahot kokivat ongelmalliseksi sen, että laki ei koskenut fyysisen väkivallan tutkimuksia. Muutoksen tarkoituksena on ollut entisestään yhtenäistää lasten oikeuspsykiatristen tutkimusten toteutumista, yhdenvertaistaa tutkimuspalveluiden saatavuutta ja laatua sekä korjata pahoinpitelyrikoksen uhriksi joutuneiden lasten epätasa-arvoista asemaa tutkimuksiin pääsyssä.

Ehdotuksen pohjalta lain soveltamisalaa on laajennettu koskemaan myös pahoinpitelyepäilyjä. Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä on tullut voimaan 1.1.2014. Lain myötä siis valtion korvaus koskee myös pahoinpitelyepäilyjen selvittämistä, muutoin lain sisältö säilyi ennallaan. Sosiaali- ja terveysministeriön kirjeessä todetaan, että pahoinpitelyepäilyihin liittyy erilaisia tarpeita kuin seksuaalirikostutkintaan somaattisten tutkimusten osalta ja yliopistosairaaloiden lastentautien klinikoita on kehoitettu aloittamaan työ toimintamallien luomiseksi myös esitutkintaviranomaisten kanssa. Muutoin on ajateltu, että tutkimuksia tehdessä noudatetaan samoja periaatteita kuin seksuaalirikosepäilyjä tutkittaessa.

3 Lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvittäminen Suomessa

3.1 Tausta

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan terveyskeskuksilla ja sairaanhoitopiireillä on velvollisuus antaa lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestää lapselle tutkimus-, hoito- ja terapiapalveluita. Lisäksi lastensuojelulain 15§ määrittelee lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittämiseen liittyvät palvelut järjestettäväksi kiireellisenä. Täten lapsiin kohdistuneiden väkivaltarikosepäilyjen selvittämiseen liittyviä tutkimuksia on tehty sairaaloissa sekä kasvatus- ja perheneuvoloissa. Vuodesta 2001 lähtien tutkimuksia on tehty myös tätä tarkoitusta varten yliopistosairaaloihin perustetuissa lasten oikeuspsykiatrian yksiköissä.

Tutkimusten tekemistä ovat ohjanneet vuodelta 2003 peräisin oleva ja vuonna 2008 päivitetty Stakesin suositus lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittämisestä (Taskinen 2003; 2008) sekä Duodecimin ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen työryhmän vuonna 2006 laatima ja 2013 päivittämä Käypä hoito -suositus lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkimisesta. Islannin lastenasiantalossa käytetystä oikeuspsykologisen haastattelun haastattelurungosta on otettu mallia tutkimusten tekemiseksi. Suomen käytäntö on poikkeuksellinen moniin muihin maihin verrattuna juuri sen osalta, että lasten haastatteluja toteuttavat tarvittaessa lasten kehityksen asiantuntijat, ei ainoastaan poliisi. Vuonna 2006 on laadittu myös ohje lapsen kohtaamisesta poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa, tätä ohjetta on päivitetty vuonna 2013 (Paatero & Lausmaa 2013). Poliisiammattikorkeakoulussa on alettu järjestää kursseja liittyen lapseen seksuaalirikoksen kohteena. Vuonna 2013 on julkaistu poliisiammattikorkeakoulun oppikirja (Ellonen 2013), jossa tutkintaa ohjeistetaan poliisityön näkökulmasta. Oppikirja on päivitetty vuonna 2016 (Ellonen & Rantaeskola 2016).

Kehittyvästä ohjeistuksesta huolimatta Suomessa nousi esiin tarve valtakunnallisesti yhdenmukaistaa ja selkiyttää terveydenhuollon tehtävät esitutkinnassa. Väkivaltarikosepäilyihin liittyvien tutkimusten tarve oli lisääntynyt ja tutkimusten laadussa sekä laajuudessa oli vaihtelua. Vaikka yhteiset ohjeistukset olivat yhdenmukaistaneet toimintaa, kaikki lasten oikeuspsykiatrian yksiköt eivät olleet ottaneet esimerkiksi Käypä hoito -suositusta käyttöön. Yksiköiden toiminnan epävarma rahoituspohja oli luonut haasteita henkilöstön saamiseen ja toiminnan kehittämiseen.

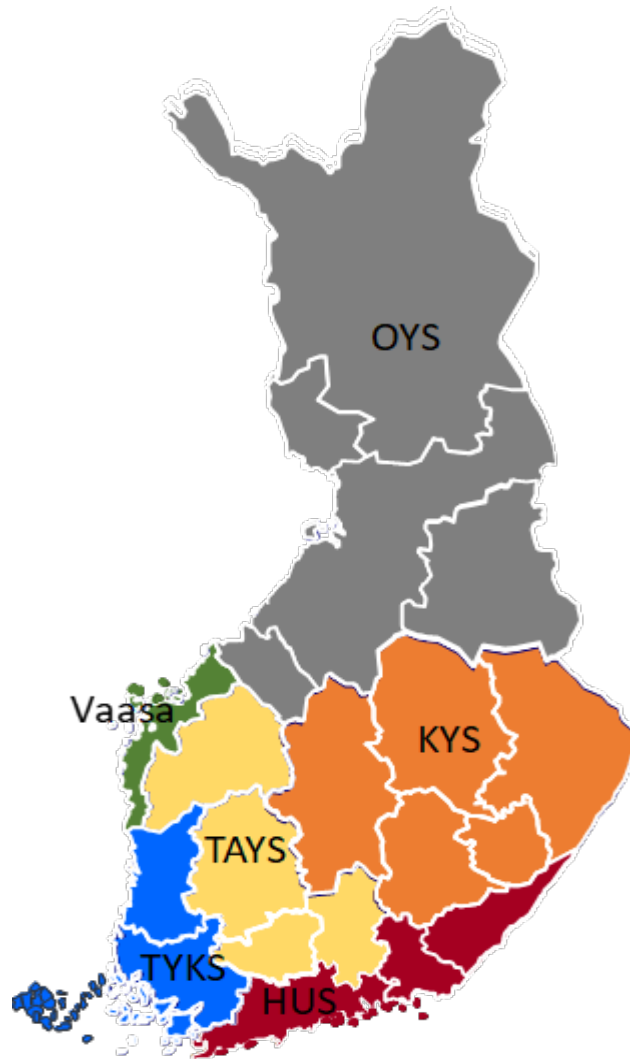

Sekä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön että pahoinpitelyn tutkimuksia tehtiin yliopistosairaaloissa vuonna 2007 yhteensä 253: Helsingissä 36, Kuopiossa 62, Tampereella 80, Turussa 57 ja Oulussa 18. Kaiken kaikkiaan tutkimuksia oli tehty yhteensä 19 sairaanhoitopiirissä, joissakin sairaanhoitopiireissä tutkimuksia on ollut vain muutama. Yhteensä vuonna 2007 sosiaaliviranomaisten tietoon tuli noin 2000 ja poliisin noin tuhat lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyä. Poliisi sai erikoissairaanhoidolta asiantuntijalausunnan rikoksen todennäköisyydestä sekä arvion mahdollisesta lapselle aiheutuneesta haitasta 40 prosentissa esitutkintaan päätyneistä tapauksista.

Jonkin verran lasten oikeuspsykiatrian yksiköt ovat toimintavuosiensa aikana vastanneet myös muihin kuin lain soveltamisalan mukaisiin pyyntöihin. Ennen lapseen kohdistuneiden seksuaalirikosten selvittämisen järjestämistä koskevan lain voimaantuloa lasten oikeuspsykiatrian yksiköissä selvitettiin lapsiin kohdistuneiden väkivaltarikosepäilyjen lisäksi myös huoltoriita-asioita sosiaalitoimen pyynnöstä. Lapsiin kohdistuneiden pahoinpitelyepäilyjen tutkimuksia tehtiin yksiköissä ennen lain voimaan tuloa ja niiden tekemistä jatkettiin myös 2009–2013 normaalin kuntalaskutusikäntönnön mukaisesti, koska laki määritteli aluksi valtion korvattavaksi ainoastaan lapseen kohdistuneet seksuaalirikosepäilyt. Myös kehitysvammaisia aikuisia on kuultu yksiköissä poliisin pyynnöstä ja tätä tapahtuu satunnaisesti edelleen kuntien vastatessa kustannuksista. Lapsiin kohdistuneiden väkivaltarikosepäilyjen tutkimukset keskitettiin terveydenhuollossa oikeuspsykologisen haastattelututkimuksen osalta lain myötä vuodesta 2009 lähtien ainoastaan lasten oikeuspsykiatrian yksiköihin.

3.2 Lasten oikeuspsykiatrian yksiköt

Lasten oikeuspsykiatrian yksiköt sijaitsevat yliopistosairaaloiden yhteydessä ja palvelevat siten oman erityisvastuualueensa sairaanhoitopiirejä (kuvio 1). Fyysisesti osa yksiköistä sijaitsee sairaala-alueella kun taas osalla yksiköistä on omat tilat erillään muusta sairaalan toiminnasta. Hallinnollisesti yksiköt kuuluvat oman sairaalansa lastenpsykiatrian klinikkaan. Yksiköt ovat toimintavuosiensa aikana muodostuneet pääosin samankaltaisiksi, mutta tietyt alueelliset ja organisaatiokulttuuriset erityispiirteet ovat nähtävillä yksiköiden painopistealueissa sekä konkreettisesti esimerkiksi yksiköiden henkilökuntarakenteessa. Kuten taulukosta 1 ilmenee, kullakin yksiköllä on myös oma nimeämistapansa: nimien sisällöt vaihtelevat oikeuspsykiatriasta oikeuspsykologiaan, lapsista lapsiin ja nuoriin sekä (tutkimus)yksiköstä työryhmään.

Kuvio 1. Sairaanhoidopiirit ja erityisvastualueet sekä niissä toimineet Lasten oikeuspsykiatrian yksiköt selvitysjakson aikana.

Taulukko 1. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköt.

Sairaalan lyhenne	Sairaalan nimi	Sairaanhoidopiirit	Lasten oikeuspsykiatrian yksikkö
Hyks	Helsingin yliopistollinen keskussairaala	Helsinki Uusimaa Etelä-Karjala Kymenlaakso	Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikkö (ent. Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian osaamiskeskus)
Kys	Kuopion yliopistollinen sairaala	Pohjois-Savo Etelä-Savo Itä-Savo Pohjois-Karjala Keski-Suomi	Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian tutkimusyksikkö
Oys	Oulun yliopistollinen sairaala	Pohjois-Pohjanmaa Keski-Pohjanmaa Kainuu Länsi-Pohja Lappi	Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikkö
Tays	Tampereen yliopistollinen sairaala	Pirkanmaa Kanta-Häme Päijät-Häme* Etelä-Pohjanmaa	Lasten oikeuspsykiatrian työryhmä
Tyks	Turun yliopistollinen sairaala	Varsinais-Suomi Satakunta Vaasa	Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian tutkimusyksikkö / Lasten oikeuspsykiatrisen työryhmä (Vaasa)

* Päijät-Häme on kuulunut vuoden 2018 alusta lähtien Hyksin erityisvastuualueelle

Tyksin erityisvastuualueella Vaasan keskussairaalassa toimii yksikkö, joka palvelee Vaasan sairaanhoidopiirin aluetta. Vuoteen 2012 saakka Vaasan yksikkö toimi Taysin alaisuudessa, koska Vaasan sairaanhoidopiiri kuului siihen saakka Tampereen yliopistollisen sairaalan erityisvastuualueeseen. Ahvenanmaalla on erillissopimus Tyksin Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian tutkimusyksikön kanssa. Lisäksi Oulun yliopistollisen sairaalan vastuualueella Kokkolassa on tehty yksittäisiä tutkimuksia, mutta tämä toiminta on päättynyt vuonna 2016.

Ensimmäisenä lapsen kohdistuvien väkivaltarikosepäilyjen tutkintaan erikoistuneista yksiköistä on perustettu Tampereen yliopistollisen sairaalan yksikkö. Sen toiminta alkoi projektina valtion erityismäärärahoilla syksyllä 2001 ja vakiintui Taysin lastenpsykiatrian klinikan omaksi toiminnaksi vuoden 2004 alusta. Muista yksiköistä poiketen osana Taysin yksikköä ovat haastattelututkimusta tekevien työntekijöiden lisäksi olleet tyttöihin kohdistuneiden seksuaalirikosten somaattisiin tutkimuksiin perehtyneet gynekologit ja myöhemmin myös somaattinen sairaanhoitaja.

Muut yksiköt ovat aloittaneet toimintansa vuosien 2005–2006 aikana. Kuopion yksikkö perustettiin 2005 ja se palveli aluksi Pohjois-Savon, Keski-Suomen sekä Itä- ja Etelä-Savon sairaanhoitopiirejä. Vuodesta 2009 lähtien myös Pohjois-Karjalan alueelta tutkimukset on keskitetty Kuopion yksikköön. Yksikkö aloitti toimintansa kolmen työntekijän voimin. Oulussa on lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyyn liittyviä tutkimuksia tehty ennen vuotta 2005 lastenpsykiatrian poliklinikalla muun työn ohella. Vuonna 2005 lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkimukset on aloitettu projektina lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa työryhmässä, johon kuului osa-aikainen lääkäri, osa-aikainen psykologi ja kokoaikainen sosiaalityöntekijä. Alkuvuodesta 2007 työryhmän toiminta vakiintui, työryhmässä oli tuolloin kokoaikainen lääkäri, sosiaalityöntekijä ja osa-aikainen psykologi.

Helsingissä ja Turussa toiminta on alkanut vuonna 2006. Turussa lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikkö on toiminut vuosina 2006–2008 omana työryhmänään osana Tyksin lastenpsykiatrian poliklinikkaa erillismäärärahan turvin. Syksyllä 2008 yksikössä työskenteli osastonylilääkäri, erikoistuva lääkäri, kolme psykologia, sosiaalityöntekijä, kaksi sairaanhoitajaa ja osastonsihteerin. Yksikkö perustettiin nykyisessä muodossaan 1.1.2009 ja yksikköön perustettiin osastonylilääkäriin, erikoistuvan lääkärin, kuuden erikoistutkijan ja osastonsihteerin virat/toimet. Myöhemmin erikoistutkijan toimet jaettiin vielä psykologi-erikoistutkijoiden ja erikoistutkijoiden toimiksi. Helsingissä toiminta on aloitettu seitsemällä työntekijällä. Heistä kaksi on ollut lääkäreitä, kaksi psykologeja, kaksi sosiaalityöntekijöitä ja yksi sihteerin.

Yksiköiden alkuajoista lähtien on niiden kesken ollut myös yhteistoimintaa, esimerkiksi vuosittaiset valtakunnalliset lasten oikeuspsykiatrian neuvottelupäivät on järjestetty jo ennen yksiköiden toimintaa määrittelevän lain voimaantuloa 2009. Toimintavuosien aikana yhteistyö on lisääntynyt. Edelleen järjestetään vuosittain kaksipäiväiset neuvottelupäivät, joiden järjestämistä vastuu kiertyy yksiköittäin. Jo usean vuoden ajan näiden päivien yhteydessä on järjestetty valtakunnallinen yhteistyöpäivä erikoissyyttäjien ja poliisiviranomaisten kanssa. Tämän lisäksi osaksi yhteistoimintaa ovat muodostuneet erilliset ammattikunta-kohtaiset tapaamiset yhteisen kehittämisen ja koulutautumisen merkeissä. Yksiköissä toimitaan paljon oman alueen yhteistyöverkostoissa muun muassa kouluttaen viranomaisia ja kehittäen viranomaisyhteistyötä.

3.3 Yksiköiden työskentelykäytännöt

Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten epäilyjen selvittäminen edellyttää viranomaisyhteistyötä erityisesti poliisin, sosiaaliviranomaisten ja terveydenhuollon, mahdollisesti myös koulun ja päivähoidon kesken. Myös poliisin ja syyttäjän välinen yhteistyö on tärkeää. Uusimmassa ohjeistuksessa poliiseja kehoitetaan pyytämään virka-apua lasten oikeuspsykiatrian yksiköiltä esimerkiksi lapsen kuulemiseksi esitutkintaa varten tai sen arvioimiseksi, onko tiedossa olevien asioiden valossa ylipäänsä syytä epäillä rikosta. Myös kevyempiä yhteistyön muotoja kuten asiantuntijoiden konsultaatiota ja työparina toimimista kehoitetaan harkitsemaan samoin kuin mahdollisen lausunnon tarvetta ja laajuutta, jotta esitutkinta ei virka-apupyynnön pyytämisen myötä pitkittyisi. Lapsen kuulemista voidaan pyytää esimerkiksi, kun kyseessä on pieni lapsi, hänellä on kehitysviiveitä tai hän on traumatisoitunut tai voi muutoin huonosti. Lisäksi yksiköissä tehdään luotettavuuden arvioita poliisien suorittamista lasten haastatteluista. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 23; 37-38; 98-100.)

Sosiaali- ja terveysministeriön laatimassa mallisopimuksessa todetaan, että tarvittavan henkilöstön määrä riippuu tehtävien tutkimusten määrästä ja että tutkimuksia tekevän työryhmän tulee olla moniammatillinen. Työntekijöiden kelpoisuusvaatimukseksi määritellään terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 559/1994 mukainen lääkäriin, psykologin tai sairaanhoitajan laillistus tai sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain 272/2005 mukainen sosiaalityöntekijän kelpoisuus. Lisäksi todetaan, että työryhmän käytössä tulee olla lapsen seksuaalirikosten selvittämiseen liittyviä somaattisia tutkimuksia tekevä lääkäri sekä tarpeelliset tulkki-, toimisto- ja muut tukipalvelut. Hallituksen esityksessä vuodelta 2008 määritellään, että lasten haastattelujen tekijöiltä vaaditaan lääketieteen lisensiaatin tai psykologin tutkinto tai muu soveltuva tutkinto.

Lääkäri (lastenpsykiatrian erikoislääkäri tai muun soveltuvan erikoisalan lääkäri) toimii yksikön esimiehenä ja huolehtii tutkittavana olleen lapsen jatkohoitoarviosta sekä tarvittaessa jatkohoitolähetteen tekemisestä. Pääosin lääkärit toteuttavat myös haitan arviot, mikäli sitä on virka-apupyynnössä pyydetty. Tässä on yksikkökohtaisia eroja. Tutkimuksista laaditaan lääkärinlausunto. Yleensä lausunnon allekirjoittavat lääkärin lisäksi myös muut tutkimuksen tekoon osallistuneet työntekijät. Somaattisia tutkimuksia suorittavat lastentautien, kirurgian, naistentautien sekä muiden soveltuvien erikoisalojen erikoislääkärit. Tarvittaessa lapsille tehdään laboratorio- sekä kuvantamistutkimuksia. Psykologit tekevät lasten haastattelut ja toimivat muissa oikeuspsykologista osamista vaativissa tehtävissä. Lapselle läheisten aikuisten haastatteluista ja yhteydenpidosta huolehtivat pääasiassa sosiaalityöntekijät ja psykiatriset sairaanhoitajat. Lisäksi yksiköissä työskentelee sihteereitä, jotka hoitavat välillisiä tehtäviä ja he osin myös aukikirjoittavat yksiköissä tehtäviä lasten haastatteluja.

Yksikön henkilöstörakenteesta, yksilöiden osaamis- ja koulutustaustasta sekä muuttuvista työmuodoista johtuen työnjaot eivät kuitenkaan ole yksiselitteisiä ja täysin samanlaisia kaikissa yksiköissä. Erityisesti uusia kevyemmän mallin työmuotoja toteutetaan eri yksiköissä hyvin erilaisilla työnjaolla ja kokoonpanoilla.

Sosiaali- ja terveysministeriön mallisopimuksessa määritellään tutkimukseen kuuluvan virka-apupyynnön saapuminen, tutkimuksen suunnitteluvaihe, tutkimusvaihe, lausunto sekä palaute ja lähetteet sekä mahdolliset oikeudenkäynnit. Sopimus pohjassa todetaan kuitenkin vaiheiden yksilöllisen suunnittelun tarve.

Perinteisesti yksikössä tapahtuva tutkimusprosessi on noudattanut mallisopimuksen vaiheita. Tutkimus on käynnistynyt virka-apupyynnön saapumisen jälkeen viranomaisneuvottelulla, jossa yksikön työntekijät, asiaa tutkiva poliisi sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja mahdollisesti myös syyttäjät kokoontuvat käymään läpi asiaan liittyviä tietoja ja tekemään yhteistä suunnitelmaa tutkintatoimien etenemisestä. Sen jälkeen yksikössä on tehty tarvittavat toimet kuten haastateltu lapselle läheisiä aikuisia ja lasta. Myös somaattinen tutkimus tehdään tarvittaessa. Tämän jälkeen viranomaiset ovat saattaneet kokoontua uudelleen toiseen viranomaisneuvotteluun käymään läpi tutkinnassa esiin tulleita seikkoja. Poliisi on jatkanut tämän jälkeen esitutkintatoimia kuten epäillyn kuulustelua näyttäen lapsen haastattelutallenteet epäillylle. Epäillyllä on mahdollisuus esittää lapselle lisäkysymyksiä, ja ne toteutetaan myös lasten oikeuspsykiatrian yksikössä, mikäli ne arvioidaan sellaisiksi, että ne lapselle esitetään. Tarvittaessa yksikkö kirjoittaa tutkimuksista lausunnon esitutkintaa varten. Tutkintatoimien aikana lapsen tilanteesta kerätystä tiedosta muodostetaan yksikössä kokonaiskuva ja tarvittaessa tehdään jatkohoitolähete ja annetaan palaute perheenjäsenille.

Jonkin verran työtavoissa on ollut vaihtelua yksiköittäin. Esimerkiksi Kuopion yksikössä on tehty toiminnan alkuvuosina psykologiset tutkimukset kaikille tutkimuksiin tulleille lapsille, mutta enää viime vuosina niitä ei ole rutiininomaisesti tehty, koska niiden ei ole tulkittu kuuluvan osaksi rikosepäilyä selvittämistä. Lapsen jatkohoidon tarpeen arvioinnin tukena käytetään esimerkiksi lastenpsykiatrian yhtenäisiä hoidon perusteita (ns. hoitoindikaatiopisteystystä) ja lasten läheisten täyttämiä oirekartoituslomakkeita. Somaattisen tutkimuksen osuus toteutuu useimmissa yksiköissä muusta prosessista erillisenä, mutta yhteistyötä pyritään tekemään mahdollisuuksien mukaan.

3.4 Nykytilanne

Huhtikuussa 2015 voimaan tullut lastensuojelulain 25§:n muutos uudisti viranomais-ten ilmoitusvelvollisuutta. Tuosta eteenpäin lastensuojelulain mukaisilla ilmoitusvelvol-lisilla on ollut velvollisuus tehdä ilmoitus lastensuojelun lisäksi suoraan poliisille, kun on syytä epäillä lapseen kohdistunutta rikoslain 21 luvun mukaista henkeen ja tervey-teen kohdistuvaa rikosta, jonka enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta van-keutta. Käytännössä tämä pitää sisällään lapseen kohdistuneet pahoinpitelyepäilyt. Jo aikaisemmin kyseistä lain kohtaa on muutettu vuoden 2012 alusta koskemaan suoraa ilmoitusvelvollisuutta poliisille lapsiin kohdistuneissa rikoslain 20 luvun mukaisissa seksuaalirikosepäilyissä. Muutokset ovat madaltaneet viranomaisten ilmoituskynnystä ja viimeisin muutos on tuonut poliisille entistä enemmän arvioitavaksi myös lapsen pa-hoinpitelyn epäilyjä. Erityisesti niin kutsutut perheen sisäiset kuritusväkivaltilanteet päätyvät tämän lakimuutoksen myötä entistä useammin rikostutkinnallisin keinoin sel-vitettäväksi tai vähintäänkin poliisin arvioitavaksi, kun niiden selvittäminen on aikai-semmin ollut pääasiassa lastensuojelun tehtävä. Tämän voidaan ajatella näkyvän yk-siköissäkin kasvavina virka-apupyynnötlukuina. Lisäksi perheen sisäiset väkivaltaepäi-lyt ovat luonteeltaan erilaisia kuin muut. Tuolloin lapsi saattaa todennäköisemmin asua ja elää häneen kohdistuvasta rikoksesta epäillyn kanssa. Tällöin on mietittävä eri tavoin ja lapsikohtaisesti arvioiden tutkinnan edellyttämät periaatteet ja niiden käy-tännön toteuttaminen, esimerkiksi lapsen saattaminen tutkintaan liittyville käynneille. Nämä tilanteet korostavat monialaisen arvion ja yhteistyön tärkeyttä.

Edellä mainittujen muutosten myötä tapahtunut kasvu yksiköihin saapuvien virka-apu-pyyntöjen määrässä sekä virka-apupyynnöiden sisällöllinen monimuotoistuminen ovat tuottaneet tarpeen muokata ja kehittää yksiköiden toimintakäytäntöjä. Kuten päivite-tyssä ohjeistuksessa (Ellonen ja Rantaeskola 2016) poliiseja kehotetaan, on yksi-költä mahdollista pyytää myös kevyempiä yhteistyön muotoja kuten konsultaatiota tai työparina toimimista haastattelun suunnitteluun ja/tai toteuttamiseen. Parin viimeisen vuoden aikana nämä työmuodot ovat enenevässä määrin vallanneet alaa yksiköiden toiminnassa. Yhteistyö toisiin viranomaisiin on tiivistynyt eri hallinnonalojen välisten kynnysten madaltumisen myötä. Toiminnan tavoitteena on, että entistä useamman lapsen asia saisi yksikön kautta monialaisen ja moniammatillisen arvion.

Uutena toimintamuotona yksiköissä on otettu käyttöön niin kutsutut seulapalaverit. Toiminnan tavat ja muodot vaihtelevat jonkin verran yksiköittäin ja alueittain, mutta perusajatus on sama. Yksikön työntekijät ja poliisi käyvät läpi poliisille tulleita ilmoituk-sia yhden palaverin aikana ja ilmoitusten kohdalla tehdään suunnitelma etenemisestä. Myös syyttäjät ovat mukana toiminnassa.

Pääosin yksiköiden toimintatavat jakaantuvat joko virka-apupyynnöstä tehtävään seulatyöskentelyyn tai matalamman kynnyksen toimintaan, jossa seulapalaverissa käsiteltävien lasten asioista ei tule etukäteen tietoa yksiköille, eikä niistä täten ole virka-apupyynnöstä. Seulatyöskentelyn raportoinnista ja tilastoinnista on olemassa useampia erilaisia käytäntöjä yksiköiden välillä.

Helsingissä seulatyöskentelyä tehdään erillisillä seulavirka-apupyynnöillä. Helsingissä toiminta on säännöllisempää pääkaupunkiseudun poliisien kanssa ja poliisien tarve seulatyöskentelyyn myös vaihtelee eri aikoina. Oulussa ja Tampereella seulatoimintaa toteutetaan virka-apupyynnöstä. Psykologityöparit ovat työskennelleet Oulun poliisilaitoksella purkaen seulatyöskentelymallilla poliisin pitkiä jonoja erityisesti perheen sisäisiin pahoinpitelyepäilyihin liittyen. Tampereella toiminta on säännöllistä paikallisen poliisin kanssa ja hieman epäsäännöllisempää muiden alueen poliisilaitosten kanssa.

Turussa ja Kuopiossa seulatoimintaa tehdään matalalla kynnyksellä ilman virka-apupyynnöitä. Turussa toiminta on säännöllisintä Turun poliisin kanssa, mutta myös muiden alueen poliisilaitosten kanssa toimintaa on käynnistetty. Kuopiossa seulatoiminta on säännöllistä ja se on käynnissä lähes kaikkien alueen poliisilaitosten kanssa. Käytännössä viranomaiset ovat sopineet etukäteen seulapalaveriajat ja niihin osallistutaan vaihtelevilla kokoonpanoilla.

Eryteisesti niissä yksiköissä, joissa tehdään etukäteen selvitystyötä ennen seulapalaveriin osallistumista, tämä työmuoto vie paljon työntekijöiden aikaa ja resursseja. Yksiköissä, joissa seulatoiminta on ainakin joidenkin poliisilaitosten kanssa epäsäännöllisempää tai poliisilaitosten kanssa toiminnassa on ollut käynnistymisvaikeuksia, arvioidaan, että esteenä on ennemminkin poliisien resurssien vähyys: poliisit eivät muun työn ohessa pysty kokoamaan heille tulleita ilmoituksia seulatyöskentelyä varten.

Seulapalaverissa läpikäytyjen ilmoitusten sisällöissä on eroavaisuuksia yksiköiden välillä. Esimerkiksi Oulussa poliisille tulleiden ilmoitusten jonoa purkaneet psykologit ovat havainneet johonon jääneiden epäilyjen olevan pääasiallisesti perheen sisäisiä pahoinpitelyepäilyjä. Turussa seulontaa on tehty poliisissa jo ennen seulapalaveria: yksikön konsultaatioonkin päätyneet epäilyt ovat olleet luonteeltaan perheen sisäisiä väkivaltaepäilyjä monimuotoisempia ja jo melko vahvalla pohjalla, kun taas muissa yksiköissä konsultaatiota annetaan paljon myös epäselvemmissä epäilytapauksissa.

Lastensuojelun osallistuminen ja rooli seulatyöskentelyssä vaihtelee yksiköittäin. Kuopiossa poliisilaitoksella työskentelevä sosiaalityöntekijä selvittää esitietoja lastensuojeluasiakirjoista seulatyöskentelyn tueksi. Tampereella ja Helsingissä lasten oikeuspsykiatrian yksikön työntekijät pyrkivät kokoamaan tietoja ennen seulapalaveriin osallistumista. Turussa tavoitteena on saada sosiaalitoimen sosiaalityöntekijä osallistumaan seulatyöskentelyyn tarvittaessa videon välityksellä.

Oulussa poliisilaitoksella työskentelevä psykologi-työpari on käynyt puhelimitse keskustelua lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Seulatyöskentelyn lisäksi muita matalan kynnyksen työmuotoja ovat muun muassa Helsingissä toteutettu yksikön psykologin ja sosiaalityöntekijän työparina tekemä konkreettinen työskentely poliisilaitoksella kuuden viikon jaksoissa. Myös poliisin läsnäoloa yksikössä on kokeiltu. Nämä työtavat ovat Helsingin yksikön työntekijöiden kokemusten mukaan madaltaneet entisestään kynnystä yksikön ja poliisilaitoksen yhteydenpidossa ja näin tuottaneet hyvää viranomaisyhteistyötä. Yksiköistä tarjotaan poliisille mahdollisuutta käyttää yksiköiden eri työntekijäryhmien osaamista myös antamalla konsultaatiota sekä yleisemmin että yksittäisten lasten asioissa. Esimerkiksi psykologi voi toimia poliisin työparina lapsen haastattelussa ja/tai suunnitella haastattelua yhdessä poliisin kanssa.

Jonkin verran yksiköistä jalkaudutaan tekemään tutkintaan liittyviä toimenpiteitä eri poliisilaitoksille, lasten haastatteluja voidaan toteuttaa myös esimerkiksi päiväkohteissa. Varsinkin Kuopion ja Oulun yksiköiden erityisyytenä ovat pitkät välimatkat niin virka-apua pyytäviin poliisilaitoksiin kuin lapsiin ja perheisiin. Oulun yksikköön suurin osa virka-apupyynnöistä tulee kuitenkin Oulun poliisin alueelta. Kuopiossa virka-apupyynnöt jakautuvat tasaisemmin kaikkien erityisvastuualueen poliisilaitosten kesken. Viime vuosien aikana toiminta on erityisesti Kuopiossa ollut enemmän jalkautuvaa. Yksikön ulkopuolelle on lähdetty entistä enemmän sekä poliisilaitoksille tutkintaan kuuluvien käyntien toteuttamiseksi että esimerkiksi keskussairaaloihin tai muihin jatkohoitotahoihin palauteneuvottelujen pitämiseksi. Suurin osa viranomaisneuvotteluista pidetään videoteitse ja tutkimusjakson päättävät viranomaisneuvottelut ovat korvautuneet muulla tavoin toteutettavalla yhteydenpidolla. Poliisilaitoksille jalkautumisen myötä Kuopion työntekijät ovat havainneet, että kaikilla poliisilaitoksilla tilat eivät ole lasten ja perheiden kohtaamiseen soveltuvia. Myös muutoin poliisin resurssit ja erilaiset työtöteet eri poliisilaitoksilla näyttäytyvät selkeästi. Samankaltaisia havaintoja on myös muissa yksiköissä alueiden poliisilaitosten tiloista ja toiminnasta.

Esitutkintalain kolmannen luvun kolmannessa pykälässä todetaan, että

Esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvítettävä 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä.

Tämä on aiheuttanut sen, että poliisi saattaa varsinkin epämääräisempien epäilyjen kohdalla ensin tehdä selvitystoimia niin, että asiasta ei ole kirjattu rikosilmoitusta, vaan niin kutsuttu S-ilmoitus (sekalainen ilmoitus). Tämä on haastanut lasten oikeuspsykiatrian yksiköitä pohtimaan, kattaako laki lapseen kohdistuvan seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä myös tämän kaltaisten ilmoitusten selvittämisen poliisin virka-apupyynnöstä. Laissa sanamuotona on rikoksen selvittäminen, jolloin tulkinnallista on ollut, kuuluvatko esiselvitystoimet jo rikoksen selvittämisiin. Käytännössä yksiköt ovat antaneet poliisille virka-apua myös sekalaisten ilmoitusten kohdalla ja osin uudet matalamman kynnyksen toimintakäytännöt vastaavat juuri tähän tarpeeseen.

4 Yksiköiden toiminta seurantatietojen valossa

Sosiaali- ja terveysministeriö on 30.1.2009 laatinut tarkemmat ohjeet (STM 492/2009) ja mallisopimuksen lain viidennessä pykälässä mainitun sopimuksen laatimiseksi. Mallilomake (Liite 2) raportointitietojen ilmoittamiseksi on toimitettu 11.1.2010 saatekirjeen kera sairaanhoitopiireihin, joissa sijaitsee yliopistollinen sairaala sekä aluehallintovirastoihin, jotka ovat alkaneet hoitaa vuoden 2010 alusta aiemmin lääninhallituksille kuuluneita asioita. Tämä mallilomake on ollut käytössä vuosien 2009–2015 raportoinneissa, joihin tämä selvitystyö ja raportti perustuvat.

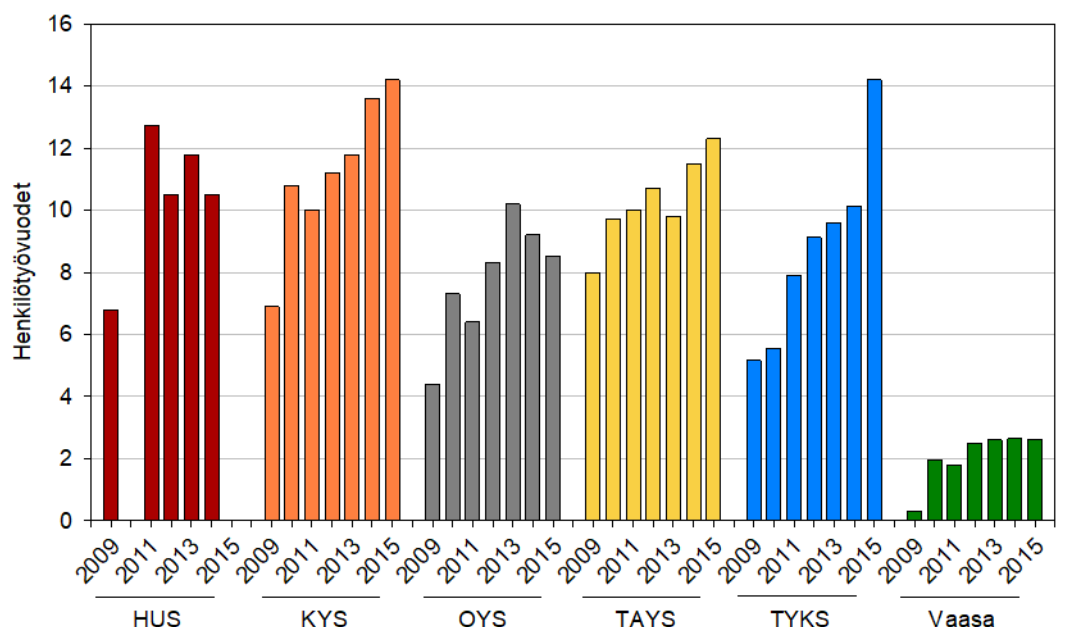
Sosiaali- ja terveysministeriön laatima mallilomake sisältää tulo- ja menotietojen sekä valtionkorvauksen lisäksi kertomustietoja. Lomakkeen tavoitteena on ollut yksiköiden yhdenmukainen ja vertailukelpoinen tilastointi. Tietojen keruu on tarkoitettu sopimuksen noudattamisen valvontaan sekä toiminnan ohjaukseen ja kehittämiseen. Kukin yksikkö on käynyt keskusteluja omalla alueellaan ja yhteisesti toimintaa on käyty läpi kuvailevalla tasolla valtakunnallisilla yksiköiden neuvottelupäivillä, mutta varsinaista valtakunnallista vertailua yksiköiden toiminnasta ei ole tehty ennen tätä selvitystä.

Yleisesti toimintalukuihin vaikuttavat esimerkiksi yksiköiden käytössä olevat resurssit ja toiminnan organisointi sekä erilaiset ajan saatossa kehittyvät ja muuttuvat työmuodot. Myös muiden viranomaisten toiminnalla on vaikutusta yksiköiden toimintaan monissa kohdin tiiviin viranomaisyhteistyön vuoksi. Laajemmin taas viranomaisten toimintaan vaikuttavat muutokset lainsäädännössä sekä muutosten tulkinnot ja niiden myötä laaditut ohjeistukset.

4.1 Henkilökuntarakenne

Yksiköt raportoivat tutkimuksiin osallistuneen henkilöstön määrän ja kelpoisuuden sekä tutkimuksiin osallistuneiden henkilöiden täydennyskoulutuspäivien ja henkilöstön saaman työohjauksen määrän.

Tarkasteluajanjaksolla kaikkien yksiköiden henkilöstömäärä henkilötyövuosina mitattuna on kasvanut (kuvio 2). Esimerkiksi Turussa yksikön koko on kolminkertaistunut ja Kuopiossa kaksinkertaistunut tarkasteluajanjaksolla. Nämä yksiköt ovat keskenään saman suuruiset henkilötyövuosiltaan vuonna 2015, vaikka yksiköiden virka-apupyynnötluvuissa on suuret erot (kuvio 5).

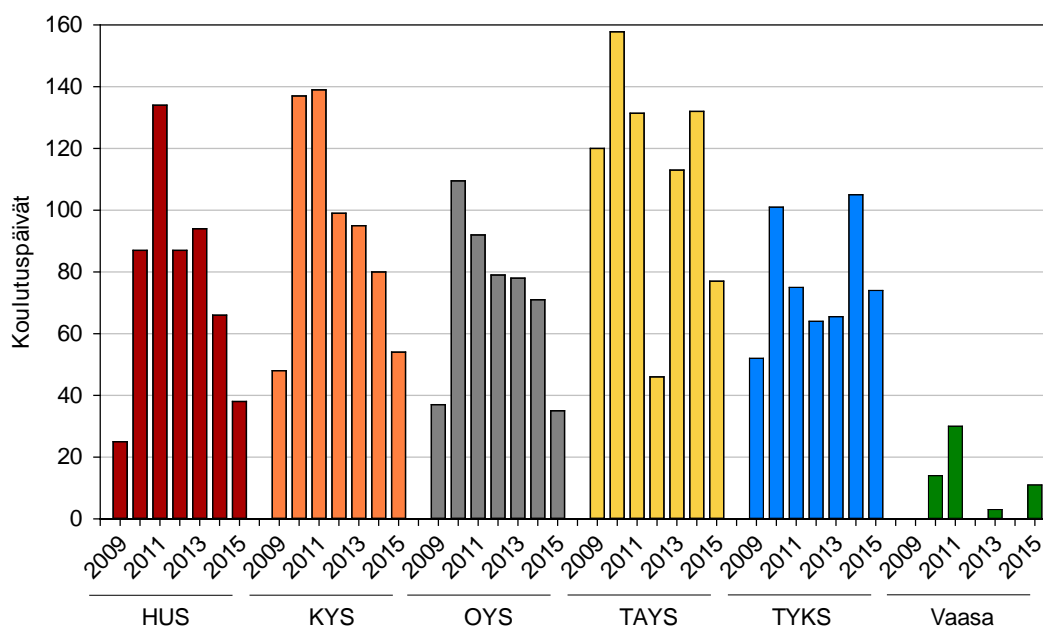
Kuvio 2. Henkilötyövuosien kehitys yksiköittäin.

Ainoastaan Oulussa on ollut henkilöstöä vähemmän käytettävissä vuonna 2015 (8,5) kuin huippuvuonna 2013. Muutoin muut yliopistosairaaloiden yksiköt ovat kooltaan melko samansuuruisia tarkastelujakson lopussa vuonna 2015, vaihteluväli on 12,3–14,2 henkilötyövuotta. Helsingin vuosien 2010 ja 2015 luvut eivät ole saatavilla. Vaasan yksikössä on henkilöstöä ollut käytettävissä vuodesta 2010 eteenpäin tutkimuksiin noin kaksi henkilötyövuotta, mutta nämä henkilöt tekevät tutkimuksia muiden työtehtävien ohella.

Työskentely yksiköissä on luonteeltaan asiantuntijatyötä ja se vaatii tiivistä keskinäistä moniammatillista yhteistyötä. Selvityksen perusteella yksiköissä ei ole koettu suuria ongelmia rekrytoinnissa. Kuitenkin joissakin yksiköissä työntekijöiden vaihtuvuus on aiheuttanut aika ajoin haasteita, sillä työhön perehtyminen vie aikaa eikä työpanos ole korvattavissa akuuteilla sijaisjärjestelyillä. Täten henkilötyövuodetkaan eivät aina kuvaa juuri sillä hetkellä aktiivista työvoimaa. Yksiköiden työntekijöiden työsuhteisiin liittyy usein osa-aikaisuus: työntekijöillä on myös muita intressejä kuten tutkimus- ja terapiatyötä.

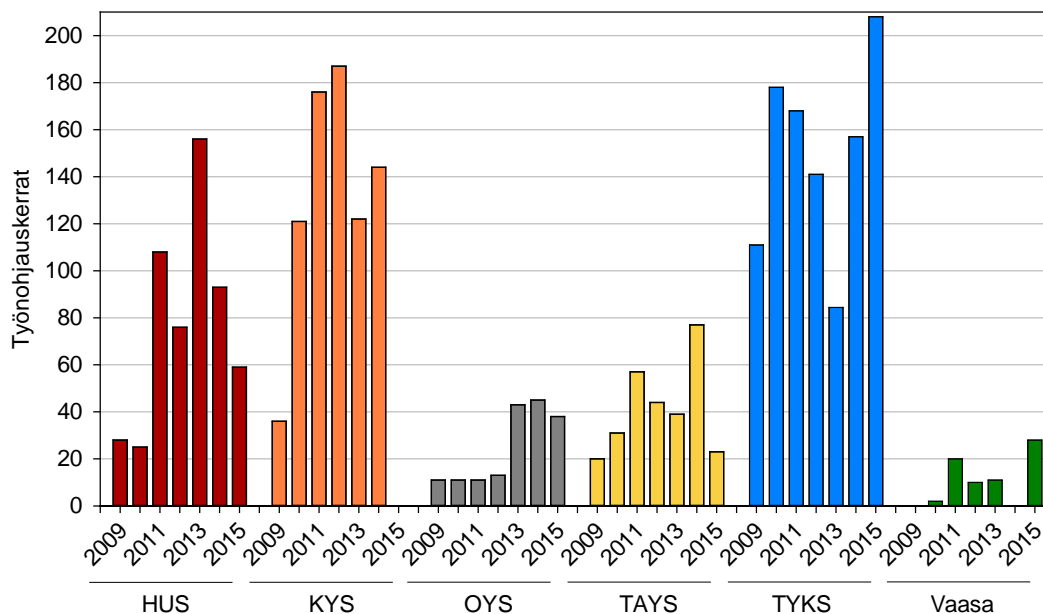
Työntekijöiden koulutus- ja työnohjauspäivien määrät vaihtelevat melko paljon vuosittain ja yksiköittäin (kuvio 3). Turussa on melko suuret työnohjausmäärät kuten myös Kuopiossa.

Suurimmat koulutusmäärät asettuvat erityisesti Oulussa ja Kuopiossa vuosille 2010–2011 ja Helsingissäkin vuodelle 2011, mitä voi selittää esimerkiksi useampien uusien työntekijöiden rekrytointi ja kouluttaminen yksiköiden toiminnan kehittymisen alkuvuosina. Lain voimaan tultua vuonna 2009 aloitettiin Poliisihallituksen ylläpitämä vuosittainen koulutus ensisijaisesti poliiseille ja yksiköiden työntekijöille erityisesti lapsen haastattelusta rikostutkinnassa.

Kuvio 3. Täydennyskoulutuspäivien määrän kehitys yksiköittäin.

Tällä hetkellä monet yksiköiden tutkintaan osallistuvista työntekijöistä ovat käyneet kyseisen koulutuksen riippumatta siitä, haastattelevatko he lapsia vai eivät. Muuta koulutusta ei aiheeseen liittyen ole Suomessa systemaattisesti tarjolla. Sosiaali- ja terveysministeriön mallisopimus määrittelee sairaanhoitopiirin velvollisuudeksi tarjota tutkimuksiin osallistuville työntekijöille mahdollisuus ammattitaitoa kehittävään täydennyskoulutukseen ja työhohjaukseen. Työntekijöiden kouluttautuminen on paljon kiinni omasta aktiivisuudesta. Yksikön sisäisessä suunnitelmallisuudessa koulutus- ja työhohjausasioissa sekä koulutustilaisuuksiin ja kansainvälisiin konferensseihin osallistumismahdollisuuksissa on sairaanhoitopiirien välisiä eroja (kuvio 4).

Kuvio 4. Työnohjauskertojen määrän kehitys yksiköittäin.

Liitetaulukossa 1 on nähtävillä tarkat yksiköiden raportoimat ammattiryhmien henkilötyövuodet vuosittain ja yksiköittäin. Eri ammattiryhmien henkilötyövuosia tarkasteltaessa voi havaita, että moniammatillisuus toteutuu pääosin hyvin. Erikoislääkäreitä, psykologeja ja sihteereitä on yksiköiden käytettävissä aina. Eniten vaihtelua on sosiaalityöntekijöiden ja sairaanhoitajien resursseissa. Sairaanhoitajien osalta pelkät henkilötyövuodet eivät erittele somaattista tutkimusta haastattelututkimuksesta. Ensimmäisenä perustetussa Tampereen yksikössä työskentelyn ovat aloittaneet lastenpsykiatri, psykologi, sosiaalityöntekijä ja psykiatrinen sairaanhoitaja. Lisäksi somaattinen tutkimus tyttöjen seksuaalirikosepäilyjen tutkinnan osalta on muodostunut kiinteäksi osaksi yksikön toimintaa. Myös Turun yksikössä on sairaanhoitajia, jotka työskentelevät erikoistutkija-nimikkeellä. Oulussa on toiminnan alkuvuosina työskennellyt sairaanhoitaja, mutta tällä hetkellä sekä Oulun, Helsingin että Kuopion perhetutkijat/vanhempien haastattelijat ovat kaikki sosiaalityöntekijöitä.

Oulussa moniammatillisuus toteutuu hyvin, ainoastaan sairaanhoitajia ei ole ollut vuonna 2015 yhtään. Kuopiossa tilanne on samankaltainen tästä näkökulmasta, lähes kaikkina vuosina on taulukoihin merkitty myös pieni, mahdollisesti somaattisen sairaanhoitajan työpanos. Tampereella kaikki ammattiryhmät ovat edustettuna ja osin luokuihin sisältyvät myös somaattisia tutkimuksia tekevät työntekijät. Turussa on vuonna 2009 ollut muiden ammattiryhmien työpanoksen lisäksi pieni osuus sosiaalityöntekijän työpanosta, joka on jäänyt puuttumaan vuosina 2010–2014.

Työryhmän koon kasvaessa painopiste on selkeästi ollut psykologien rekrytoinnissa. Helsingissä sairaanhoitajia ei ole lainkaan yksikön resurssina. Jonkin verran muuksi resurssiksi on eri yksiköiden raportointitaulukoissa merkitty esimerkiksi erikoistuvan lääkärin ja psykologiharjoittelijan resursseja.

4.2 Tehtyihin tutkimuksiin liittyvät seurantatiedot

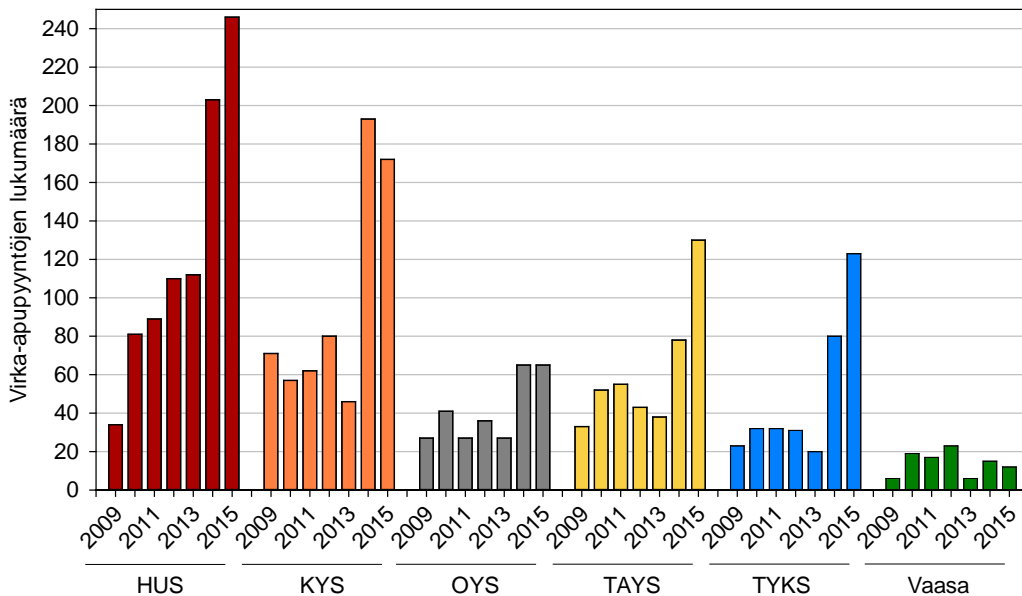
Henkilökuntaan liittyvien seurantatietojen lisäksi raportointilomakkeeseen seurantatiedoiksi on valittu saapuneiden virka-apupyynnöiden, tehtyjen tutkimusten, tutkittavien lasten sekä annettujen lausuntojen määrä, tutkimuksen käynnistämiseen kulunut aika sekä tutkimuksen kesto, lausunnon valmistumiseen kulunut aika, lasten sekä vanhempien, omaisten tai muiden läheisten kuulemisten määrä, pidettyjen verkostoneuvottelujen ja oikeudenkäynteihin osallistumisen määrä sekä se, liittyikö tutkimukseen so-maattinen tutkimus.

Sosiaali- ja terveysministeriön mallisopimuksen mukaan muita raportoitavia tietoja ovat tutkittavan ikä ja sukupuoli, käytetyt tutkimuspaikat sekä tutkimusten lopputulos ja näytön luonne. Tutkittavien ikä ja sukupuoli käyvät ilmi erillisestä lapsikohtaisesta taulukosta, johon ministeriö on myös laatinut mallin. Kaikista yksiköistä ei ollut saatavilla näitä lapsikohtaisia taulukoita tätä selvitystyötä varten. Tarkat tutkimuspaikat sekä tutkimuksen lopputulos ja näytön luonne eivät ole kuitenkaan sisältyneet seurantatietolomakkeeseen. Yksiköistä on lomakkeen tietojen lisäksi raportoitu vaihtelevasti myös muusta yksikön toiminnasta tarkemmin. Osasta yksiköistä on saatavilla esimerkiksi vuosikertomukset, johon on avattu tarkemmin yksikön toimintaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Koska samankaltaista tietoa ei ole saatavilla kaikista yksiköistä eikä kaikilta toimintavuosilta, on yksiköiden vertailu täten mahdotonta näiltä osin. Jotkin lomakkeessa esiintyvät numerotiedot ovat vertailukelpoisempia kuin toiset. Mallilomakkeista ja yleisestä tutkimusten tekoa koskevasta ohjeistuksesta huolimatta yksiköt ovat raportoineet seurantatietoja hieman eri tavoin. Myös uudet työmuodot ovat tuoneet tullessaan uusia haasteita seurantatietojen raportoinnille, minkä vuoksi raportointilomaketta on tarpeen uudistaa.

Lukumäärät

Konkreettisimman muutoksen yksiköiden raportoimiin lukuihin on tuonut vuoden 2014 alusta voimaan tullut soveltamisalan laajennus lapseen kohdistuvan seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä.

Vuodesta 2014 lähtien raportoinnissa näkyvät siis myös yksiköissä tutkitut pahoinpitelyepäilyt, kun aikaisempien vuosien osalta luvut koskettavat vain seksuaalirikosepäilyjä, vaikkakin yksiköissä on vaihtelevasti tutkittu pahoinpitelyepäilyjä myös tuolloin. Näiltä osin esimerkiksi yksiköiden resurssien vertailua ei voi suoranaisesti tehdä ainoastaan näiden lukujen valossa. Koska tutkimusyksiköiden työssä tarvitaan erityisosaamista ja perehtymistä, henkilöstön lisääminen vaatii aikaa ja suunnitelmallisuutta. Hallituksen esityksessä vuodelta 2013 lain soveltamisalan laajentamiseen liittyen todettiin pahoinpitelyepäilyihin liittyvien virka-apupyynnöiden määrän ennustamisen olevan vaikeaa. Vuoden 2013 ennusteen mukaan pahoinpitelyepäilytutkimusten määrän epäiltiin kasvavan ja saattavan nousta jopa seksuaalirikostutkimusten määrää suuremmiksi.

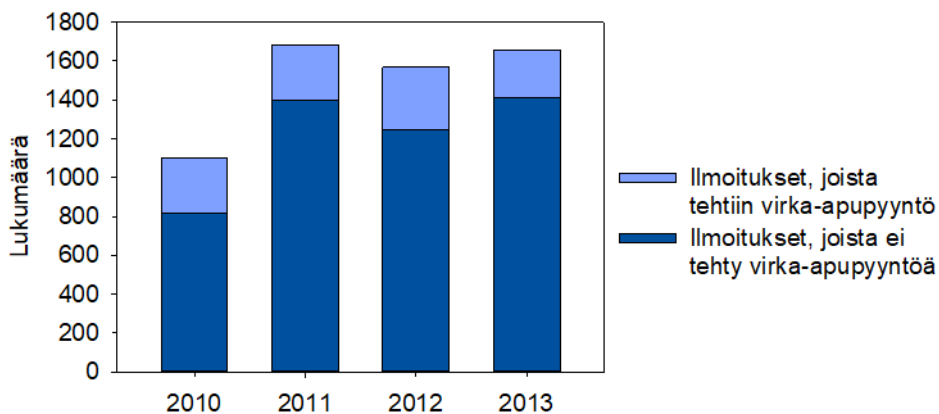

Kuvio 5. Saapuneiden virka-apupyynnöiden lukumäärän kehitys yksiköittäin.

Virka-apupyynnöiden määrä on yksi toimintaa parhaiten kuvaavista numerotiedoista ja sen voidaan ainakin toiminnan alkuvuosien osalta ajatella olevan myös melko vertailukelpoinen yksiköiden kesken. Vuosien saatossa virka-apupyynnöiden lukumäärä on ollut melko tasainen, Helsingissä määrät ovat olleet tasaisessa kasvussa. Kuvio 5 havaitaan, että suurimmat virka-apupyynnömmäärät sijoittuvat vuotta 2009 lukuun ottamatta Helsingin yksikköön ja toiseksi eniten pyyntöjä tulee Kuopion yksikköön. Vuositasaiset vaihtelut selittynevät sillä, että lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyjen lukumäärät myös poliisissa vaihtelevat vuosittain, ja niiden kokonaismäärä on melko pieni verrattuna moniin muihin rikosnimikkeisiin.

Tarkasteluajanjaksolla vaihtelua on Helsingin vuoden 2015 246 virka-apupyynnöstä Vaasan kuuteen (2009 ja 2013). Virka-apupyynnöiden määrällinen kasvu on huomattava siirryttäessä vuodesta 2013 vuoteen 2014, joten lain soveltamisalan laajentamisen yhteydessä arvioitu kasvu on näkyvissä heti lakimuutoksen tultua voimaan.

Kuvio 6. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköihin saapuneiden virka-apupyynnöiden määrän suhde kaikkiin poliisille tulleisiin ilmoituksiin seksuaalirikosten osalta 2010–2013.

Verrattaessa yksiköihin tulleiden lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyjä koskevien virka-apupyynnöiden määrää Tilastokeskuksen tilastoon poliisin tietoon tulleista lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyjen määristä vuosilta 2010–2013 havaitaan, että yksikössä on noina vuosina annettu virka-apua noin 15–25 prosentissa kaikista epäilyistä (kuvio 6). Täysin yksi yhteen luvut eivät ole, sillä virka-apupyyntöä ei välttämättä tehdä heti asian tultua poliisin tietoon, mutta karkeasti tällaista arviota voidaan tehdä yleiskuvan saamiseksi. Vaikka pahoinpitelyepäilyjen raportointi kasvatti yksiköiden virka-apupyynnöiden määrää huomattavasti, ovat myös poliisin tietoon tulleiden ilmoitusten määrät huomattavasti suurempia. Todennäköistä on, että ainakin aluksi yksiköt eivät prosentuaalisesti ole mukana selvittämässä yhtä suurta osaa kaikista lapsiin kohdistuneista väkivaltarikosepäilyistä kuin aiemmin. Kuitenkin uusien työmuotojen myötä myös yksiköiden arvion piiriin tulevien lasten määrä on noussut huomattavasti toiminnan alkuvuosista, joten kyseinen vertailu pitäisi tehdä uudelleen vuoden 2016 seurantatiedoista eteenpäin. Kuten aiemmin on kuvattu, Kuopion ja Turun yksiköissä seulatoimintaan ei edes edellytetä virka-apupyyntöä ja Helsingin yksikössä seulatoiminta tilastoidaan muista virka-apupyynnöistä erillisenä, joten virka-apupyynnöiden lukumäärät eivät enää kuvaa toimintaa yhtä hyvin kuin aiemmin.

Hallituksen vuoden 2013 esityksessä tuodaan esiin, että pahoinpitelyrikoksen uhreina on enemmän poikia kuin tyttöjä, kun taas seksuaalirikoksissa tyttöjen osuus on noin 2/3 epäilyistä.

Koska lapsikohtaisia taulukoita ei ollut kaikkien yksiköiden ja kaikkien vuosien osalta saatavilla, esimerkinomaisesti voidaan tarkastella Taysin yksikössä tutkittavana olleiden lasten ikä- ja sukupuolijakaumia tarkasteluajanjaksolta. Vuosina 2009–2014 tyttöjen osuus tutkittavista on vaihdellut 65 prosentista 77 prosenttiin. Vuonna 2014, jolloin on ensimmäisen kerran raportoitu erikseen seksuaali- ja pahoinpitelyrikosepäilyt, on 58% epäilyistä ollut seksuaalisen hyväksikäytön ja 42% pahoinpitelyn epäilyjä. Jo vuonna 2015 suurempi osa (63%) tutkituista on ollut pahoinpitelyn epäilyjä. Tuolloin myös tyttöjen ja poikien määrä on ollut lähes tasan, tyttöjä 51% ja poikia 49%. Nuorimmat lapset, joista virka-apupyynnö on saapunut, ovat olleet 2–3-vuotiaita. Ikähaarukan toisessa päässä ovat 14–17-vuotiaat vuodesta riippuen. Lasten ikävuosien keskiarvo on useana vuonna vaihdellut 6–7-ikävuoden välillä.

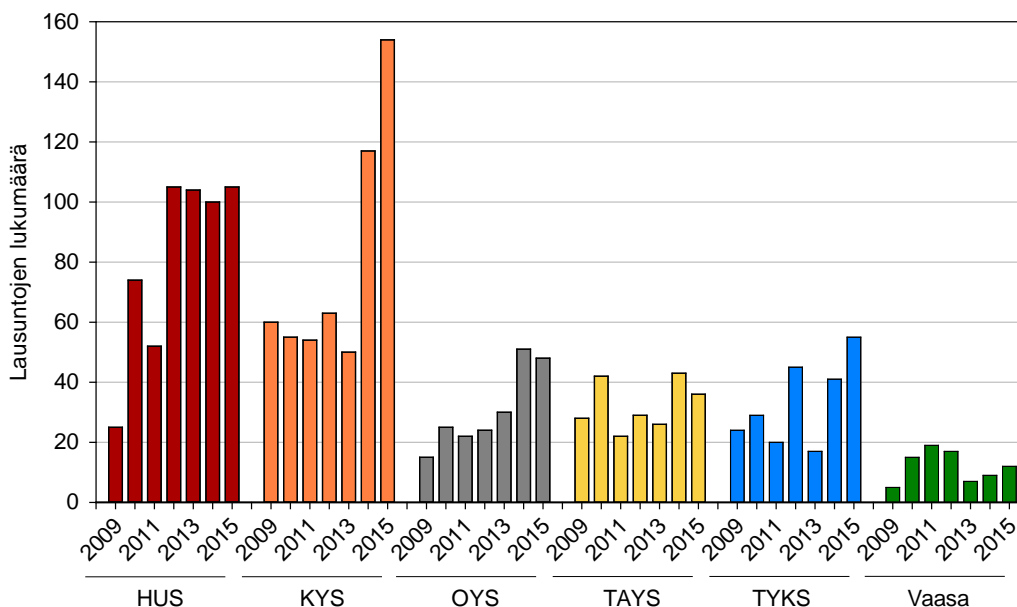
Pääosin lapsia kuullaan useamman kerran yhden tutkimuksen aikana. Tässä on vaihtelua riippuen esimerkiksi lapsen iästä, epäilyn luonteesta ja mahdollisesta pitkästä välimatkasta, joka lapsella ja perheellä on tutkimusyksikköön/haastattelupaikkaan. Lasten kuulemiskertojen lukumäärä on Tampereella laskenut ollen matalimmillaan vuosina 2013 ja 2014 lähtien nouden taas vuonna 2015 aikaisempien vuosien tasoon (55–129). Muiden yksiköiden kehityskaari on samankaltainen laskien alkuvuosilta ja nouden aikaisempia korkeammaksi joko vuonna 2014 tai viimeistään 2015. Helsingissä määrät ovat melko tasaisia, mutta pahoinpitelyepäilyjen tultua mukaan raportointiin luvut ovat kasvaneet huomattavasti vaihteluvälin ollessa 35–206. Oulussa vaihteluväli on 66–111, Kuopiossa 41–144 ja Turussa 17–105. Vaasassa määrällinen huippuvuosi on ollut 2012, josta on pudottu alimmalle tasolle vuonna 2013. Pahoinpitelyepäilyjen tultua mukaan luvut eivät ole Vaasassa kasvaneet aikaisempaa suuremmaksi, vaihteluväli on 7–42.

Vanhempien kuulemisten lukumäärä on ollut Tampereella melko tasaisessa laskussa nouden ainoastaan virka-apupyynnöjen määrän noustessa vuonna 2015. Helsingissä määrät ovat ensin kasvaneet ja sitten laskeneet noustakseen uudelleen viimeisimpinä vuosina. Aikaisempina vuosina vanhempia on kuultu lähes joka vuonna enemmän kuin mitä virka-apupyynnöjä on ollut, mutta 2014–2015 kuulemisia on lukumääräisesti huomattavasti vähemmän kuin virka-apupyynnöjä. Kuopiossa ja Turussa vanhempien kuulemisten lukumäärän kehitys on hyvin samankaltainen kuin Helsingissä. Oulussa määrät ovat vaihtelevammat ollen suurimmillaan vuonna 2010 ja pienimmillään 2015. Vaasassa lukumäärät ovat nousseet vuoteen 2011 saakka laskien siitä eteenpäin. Vaasassa määrän kehitys ei ole yhtä radikaalissa muutoksessa virka-apupyynnöjen määrään verrattuna kuin isommissa yksiköissä.

Muutos esitutkintalaissa ja sen tulkinnassa selittää ainakin osin vanhempien kuulemisten määrän suhteellista vähenemistä virka-apupyynnöiden lukumäärään verrattuna. Niin kutsutun itsekriminointisuojaan myötä (esitutkintalain 4. luku, 3§) poliisissa on linjattu, että poliisiviranomaisen on oltava ensin yhteydessä lapsesta huolta pitäviin henkilöihin informoidakseen heidän oikeudellisesta asemastaan esitutkinnassa. Näin varmistetaan se, että epäilty saa informaation oikeudestaan olla myötävaikuttamatta omaan syyllisyyteensä, eikä tämä muotoseikka vaaranna yksikössä tehtyjen tutkimusten käytettävyyttä myöhemmin prosessin edetessä (Paatero & Lausmaa 2013). Aikaisemmin lasten läheisiä saatettiin haastatella yksiköissä myös ennen poliisikontaktia epäilyyn liittyvien esitietojen keräämiseksi. Itsekriminointisuojaan liittyvä linjaus lisäsi poliisin tarvetta kuulustella lapselle läheisiä aikuisia rikostutkinnassa tarvittavien tietojen saamiseksi ja täten yksiköissä tehtävät vanhempien haastattelut vähenivät. Toisaalta erityisesti tutkittavien rikosepäilyjen luonne (perheen sisäiset pahoinpitelyepäilyt) on tuonut tarpeen kohdata vanhempia yksikössä tiedon jakamiseksi muun muassa rikostutkinnan etenemisestä. Yksiköt ovat toteuttaneet vanhempien tapaamisia tämän muutoksen jälkeen hieman vaihtelevin toimintatavoin ja eri painopistein.

Somaattisten tutkimusten osalta tehtyjen tutkimusten lukumäärätiedot ovat saatavilla pääosin kaikkien yksiköiden raportoinnista. Muutoin somaattisiin tutkimuksiin liittyvää toimintaa on raportoitu systemaattisemmin ainoastaan Tampereen yksikössä, jossa osa somaattisesta toiminnasta tapahtuu yksikön sisällä. Tampereella somaattisten tutkimusten lukumäärä on ollut vuosien aikana tasaisessa kasvussa lukuun ottamatta vuotta 2013, joka on muutoinkin ollut yksikössä hiljaisempi vuosi lukumäärällisesti mitattuna. Helsingissä luvut ovat vaihdelleet suurestikin vuosittain, eikä vuoden 2015 tietoa ole saatavilla taulukosta. Oulussa lukumäärät ovat kasvaneet (ei saatavilla lukua vuodelta 2012). Kuopiossa lukumäärät vaihtelevat vuosittain hiljaisimman vuoden osuessa vuoteen 2013, suurimmillaan määrä on vuonna 2015. Turussa vaihtelua on myös paljon ja hiljaisin vuosi on vuosi 2015. Vaasan osalta somaattisten tutkimusten lukumäärä on saatavilla vain vuoden 2009 raportoinnissa.

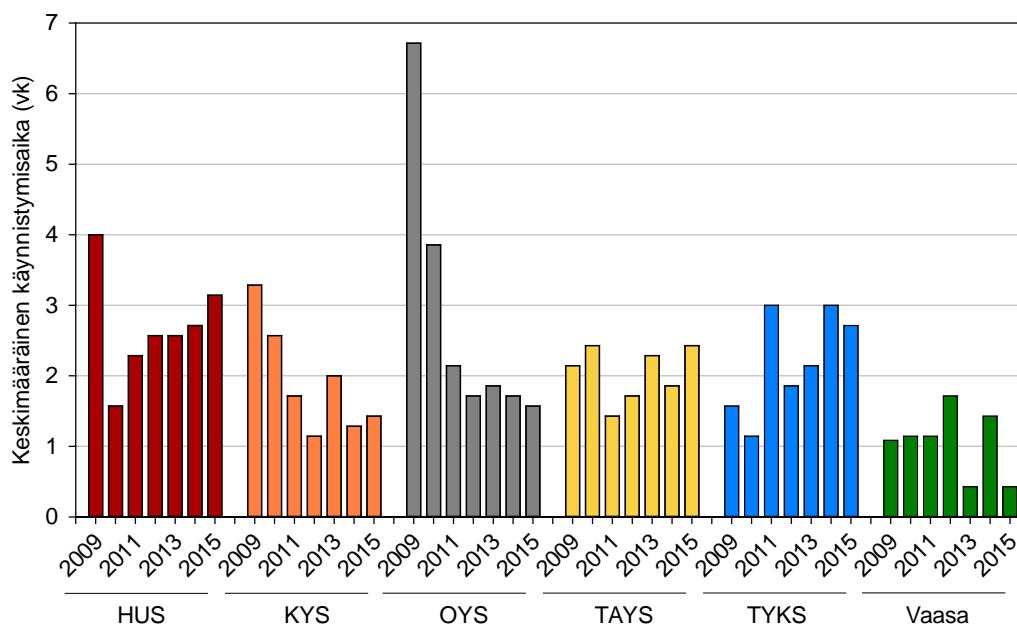
Lausuntojen lukumäärän kehitys on yksiköissä samansuuntainen virka-apupyynnöiden määrän kehityksen kanssa (kuvio 7). Viimeisimmiltä vuosilta on havaittavissa, että virka-apupyynnötmäärien kasvaessa lausuntojen määrä ei kasva samaa tahtia. Selkeimmin tämä näkyy Helsingin, Tampereen ja Turun yksiköiden luvuissa.

Kuvio 7. Lausuntojen lukumäärien kehitys yksiköittäin.

Aika

Tutkimuksen käynnistymisajoissa havaitaan vuosittaista vaihtelua yksiköittäin (kuvio 8). Pääsääntöisesti käynnistymisajalla kuvataan sitä aikaa, mikä kuluu yksiköissä virka-apupyynnön vastaanottamisesta ensimmäiseen viranomaisneuvotteluun tai muuhun konkreettiseen lapsen tai hänen perheenjäsenensä tapaamiseen. Valtakunnallisesti vaihtelua käynnistymisaikojen keskiarvoissa on Vaasan kolmesta vuorokaudesta Helsingin 28 vuorokauteen. Pisimmät odotusajat sijoittuvat tarkastelujakson alkupuolelle, viime vuosina odotusajan keskiarvo asettuu suurelta osin viikon ja kolmen viikon välille. Keskiarvolla aikaa mitattaessa on haasteensa. Vaihteluväli saattaa olla päivistä useampiin viikkoihin, riippuen esimerkiksi epäilyn luonteesta. Kiireellisissä tilanteissa tutkimus saattaa alkaa samana päivänä lapsen kuulemisella. Suunnitelmallisemmin tehtävien tutkimusten käynnistymisaikaan vaikuttavat useammat seikat kuten sekä yksiköiden työntekijöiden aikataulut että muiden viranomaisten toiminta, lomaajat ja aikataulut.

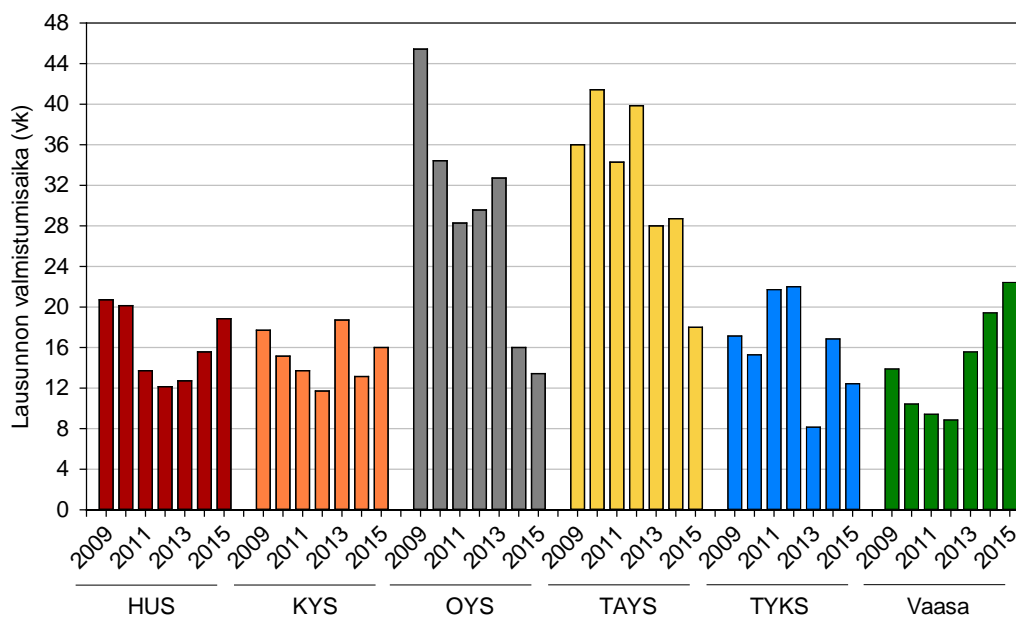

Kuvio 8. Tutkimusten käynnistymiseen kuluneen keskiarvoajan vaihtelu viikoissa yksiköittäin.

Tutkimukseen käytetty aika on haastavin vertailtava, sillä eri yksiköissä on tulkittu ja merkitty tutkimusten päättymisajankohdaksi vaihtelevia asioita. Tutkimuksen päättymiseksi tulkitaan yleisimmin joko lapsen tai jonkun muun perheenjäsenen konkreettinen, tutkintaan liittyvä käynti, mutta myös esimerkiksi toinen viranomaisneuvottelu voi olla käytetty kriteeri. Täten aikahaarukat vaihtelevat eri yksiköissä noin puolestatoista kuukaudesta reiluun kolmeen kuukauteen, pisimmillään jopa puoleen vuoteen yksiköiden toiminnan alkuaikoina. Lain tausta-aineistossa asetetaan tutkimuksen keston tavoiteajaksi kaksi kuukautta. Tuota tavoitetta on lähestytty toiminnan kehittyttyä sekä resurssien kasvettua ja osin tavoitteeseen on myös päästy.

Lausuntojen valmistumisen keskiarvoajat ovat yksikkökohtaisesti melko yhtäläisiä (kuvio 9). Valmistumisajalla kuvataan ajanjaksoa, joka kuuluu yksikössä virka-apupyynnön saapumisesta lausunnon valmistumiseen ja toimittamiseen eteenpäin sitä pyytäneelle taholle. Tampereen yksikössä lausuntojen valmistumisajat ovat tarkastelujakson alkupuolella olleet pitkiä ja vasta viimeisimpinä vuosina keskiarvo on tullut samaan muiden yksiköiden kanssa. Myös Oulun yksikön lausuntojen valmistumisaika on ollut viime vuosia lukuun ottamatta pitkä. Siitä huolimatta, että erityisesti Kuopiossa lausunto on aikaisemmin kirjoitettu lähes kaikkien saapuneiden virka-apupyynnöiden kohdalla, yksikön lausuntojen valmistumisajat ovat olleet vertailtaessa lyhimpien joukossa. Turussa on hiljattain yksikön sekä poliisin ja syyttäjän kesken sovittu, että lausuntoa ei kirjoiteta, jos rikosnimikkeenä on lievä pahoinpitely.

Tampereella on uutena toimintatapana alettu kehittää oikeuspsykologisen tutkimuksen ja somaattisen tutkimuksen yhdistävää lausuntoa, jonka on ajateltu voivan selkiyttää rikosprosessia poliisissa, syyttäjällä sekä tuomioistuimissa, kun samassa lausunnossa pohditaan haastattelun ja fyysisten löydösten yhtäläisyyksiä tai ristiriitoja.

Kuvio 9. Lausuntojen valmistumiseen kuluneen keskiarvoajan vaihtelu viikoissa yksiköittäin.

Poliisihallituksen ohjeessa liittyen lapseen asianomistajana tai todistajana poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa todetaan, että kun lapsi on asianomistajana rikosasiassa, on esitutkintatoimenpiteet käynnistettävä välittömästi. Lapsiin kohdistuneiden väkivalta- ja seksuaalirikosten todetaan olevan vaativaa esitutkintaa ja tutkinta on suoritettava tiiminä tai parityöskentelynä. Ohjeessa todetaan myös, että lapsiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tehtävään perehtyneiden tutkijoiden suoritettavaksi. (Paatero & Lausmaa 2013.) Muun muassa poliisin resursoinnin ja priorisoinnin tarpeen vuoksi edellä mainitut seikat eivät läheskään aina toteudu varsinkaan lievempien väkivaltaepäilyjen kohdalla. Epäilyjen tutkinnan aloitus saattaa viivästyä ja useasti pahoinpitelyepäilyjä tutkitaan poliisin perustutkinnassa yhtenä monista, luonteeltaan hyvinkin toisenlaisista rikosnimikkeistä. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kun poliisi pyytää yksiköltä virka-apua, epäilyistä tapahtumasta saattaa olla jo pitkä aika, jolloin epäilyn selvittäminen luotettavasti ei välttämättä enää ole mahdollista.

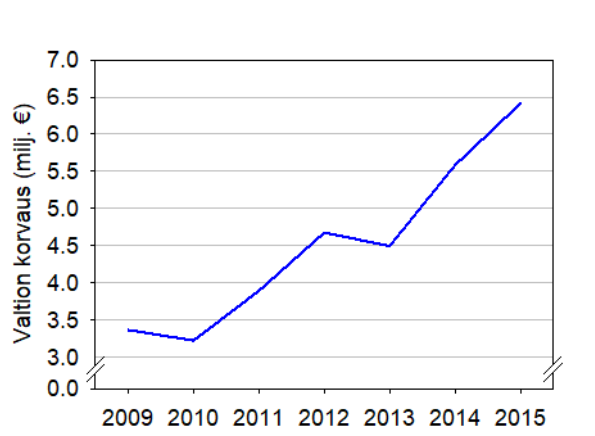
Moninaiset muista viranomaisista johtuvat tekijät vaikuttavat siis myös yksikön toimintalukuihin. Esimerkiksi tutkimusten aloittaminen on riippuvainen yhtä lailla poliisin ja lastensuojelun aikatauluista, ei ainoastaan yksikön omista. Poliisin aikataulujen mukaan toteutettu kontradiktorisuuden periaate, epäillyn oikeus esittää vastakysymyksiä, saattaa myös pidentää tutkimuksiin käytettyä kokonaisaikaa huomattavastikin. Lausuntojen osalta poliisiakin kehoitetaan uusimmassa ohjeistuksessa harkitsemaan lausunnon tarvetta tapauskohtaisesti, jotta esitutkinta ei hidastuisi tarpeettomasti. Lausunto on kirjoitettu ja osin edelleen kirjoitetaan eri yksiköissä hieman eri perusteilla. Myös lausuntojen laajuudessa on eroja.

Kustannukset

Sosiaali- ja terveysministeriön mallisopimus esittää raportoitaviksi asioiksi tutkimuksen kokonaiskustannukset ja tutkimuspäivän hinnan. Mallilomakkeen kertomustiedoissa nämä tiedot ovat tiivistyneet tiedoksi yhden tutkimuksen keskihinnasta.

Yhden tutkimuksen keskihintaa laskettaessa on eri yksiköissä käytetty hieman erilaisia kriteerejä. Lähtökohtaisesti laskentatapana on yksikön toiminnan kokonaiskustannusten jakaminen tehdyillä tutkimuksilla/saapuneilla virka-apupyynnöillä. Tulkintaa on lähinnä siinä, mikä toiminta lasketaan tehdyiksi tutkimuksiksi erityisesti monimuotoistuneiden virka-apupyynnöiden myötä. Kustannukset eivät siis ole keskenään täysin vertailukelpoisia, mutta yleisesti ottaen tutkimusten keskihinta on alentunut toiminnan alkuvuosista tarkasteluajanjakson viimeisiin vuosiin kasvaneiden virka-apupyynnöiden ja uudenlaisten, kevyempien työmuotojen myötä. Keskihinta on Vaasaa lukuun ottamatta alle 10 000€ kaikissa yksiköissä vuonna 2015, kun se vielä aikaisemmin on ollut yli, suurimmillaan yksittäistapauksessa jopa lähemmäs 40 000€. Vuoden 2013 hallituksen esityksessä on todettu, että vuonna 2012 seksuaalirikostutkimusten keskihinta oli 15 200€. Huomioitavaa on, että yksiköissä tehdään paljon myös muuta työtä kuin virka-apupyynnöllä tehtäviä tutkimuksia, kuten muille tahoille annettava konsultaatio ja koulutus sekä erilaiset yhteistyöneuvottelut, jolloin kaikki taloudelliset kulut eivät ole suoranaisesti yksittäisten lasten tutkimusten tekemisestä johtuvia.

Valtionkorvausten kokonaissummia tarkasteltaessa havaitaan, että tarkastelujakson aikana menot ovat kasvaneet melko tasaisesti, yksittäisiä yksikkökohtaisia vaihteluita on eri vuosien välillä (kuvio 10). Turussa ja Kuopiossa vuoden 2009 korvaussummat ovat suurempia kuin vuosien 2010–2011 summat. Vuodesta 2009 vuoteen 2015 valtionkorvausosuudet ovat kaikissa yksiköissä karkeasti arvioiden kaksinkertaistuneet. Kokonaiskustannukset ovat vuonna 2009 olleet noin 3,37 miljoonaa euroa, kun vuonna 2015 menot ovat noin 6,41 miljoonaa euroa. Täten kustannusten kasvua on tapahtunut arvion mukaisesti, mutta samalla yksiköiden toiminta on monimuotoistunut alentaen tutkimusten keskihintaa. Hallituksen esityksessä vuodelta 2013 arvioitiinkin, että toiminnan kokonaiskustannukset kasvavat asteittain tulevien vuosien aikana.

Kuvio 10. Valtion maksamat korvaussummat vuosittain koko maassa.

5 Selvityksen aikana esiin tulleita kehittämistarpeita ja -ehdotuksia

Selvityksen aikana lasten oikeuspsykiatrian yksiköt ovat nostaneet esiin lukuisia kehittämistarpeita ja ehdotuksia, joita käsitellään tässä raportissa yksiköiden toimintaa määrittelevän lain kautta.

5.1 Lain soveltamisala: kohderyhmä

Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä määrittelee lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminnan reunaehdot melko selkeästi. Lain mukaan valtio korvaa virka-apupyynnöstä tehdyt lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten epäilyjen selvitykset sekä haitan arviot. Lain soveltamisala itsessään antaa mahdollisuuden järjestää näissä yksiköissä kaikkien alle 18-vuotiaisiin kohdistuneiden väkivaltarikosepäilyjen selvittämisen. Näin on konkreettisesti tapahtunutkin, joskin tarkasteluajanjaksolla painopistealueena ovat vahvasti olleet alle kouluikäiset lapset. Yksiköissä yhteistä huolta herättää muiden kuin yksikön arvioinnin piiriin tulevien epäillyn rikoksen kohteeksi joutuneiden lasten tilanne. Myös muussa kuin asianomistaja-asemassa olevat alaikäiset nähdään mahdolliseksi yksikön kohderyhmäksi, esimerkiksi todistajat sekä rikoksenteelijät, sillä heidän tilannettaan ei juuri lainsäädännössä määritellä.

Yksiköissä on toimintavuosien aikana jonkin verran vastattu myös muihin kuin lain määrittämiin pyyntöihin, jolloin kustannukset on useimmiten katettu laskuttamalla kuntaa. Esimerkiksi aikuisia kehitysvammaisia on jonkin verran kuultu yksiköissä. Myös muissa rikosnimikkeissä, joissa epäillyn rikoksen kohteena on ollut lapsi, yksiköiltä on pyydetty apua. Pääosin virka-apua pyytävät tahot tuntevat lain lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä, joten muut virka-apupyynnöt eivät vaikuttaisi johtuvan esimerkiksi esitutkintaviranomaisten epätietoisuudesta. Lähinnä yksiköiden osaamista on koettu tarpeelliseksi hyödyntää muissakin kuin lain määrittämässä rikosepäilyissä.

Aikuisten kehitysvammaisten osalta mielipiteet jakautuvat yksiköissä. Heidän oikeusturvansa ja haavoittuvuutensa tunnustetaan ja heihin kohdistuneiden epäiltyjen rikosten tutkinnan ajatellaan vaativan erityisosaamista. Yhtäältä ajatellaan, että yksiköiden oikeuspsykologista osaamista voisi käyttää myös esimerkiksi kehitysvammaisten aikuisten rikostutkinnassa, toisaalta koetaan, että sen kaltainen osaaminen on erilaista ja vaatisi ennemminkin organisoitumista aikuis-/ kehitysvammapalveluihin.

Vuoden 2013 hallituksen esityksessä nostettiin esiin pahoinpitelyrikoksen selvittämiseen liittyvien käytäntöjen epätasa-arvoisuus seksuaalirikoksiin nähden lasten oikeuspsykiatrian työryhmien tietojensaantioikeuden, tietojen luovuttamisen, tutkimusaineistojen arkistoinnin ja osin myös palvelun saatavuuden näkökulmasta. Koska yksikkö ei voinut soveltaa lakia suorasta tietojensaannista pahoinpitelyepäilyissä, tarvittiin huoltajan lupa esimerkiksi tietojen hankkimiseen toisilta viranomaisilta. Käytännön haasteita tämä aiheutti erityisesti perheen sisäisissä rikosepäilyissä. Lakiesitys eliminoi huoltajan mahdollisuuden vaikuttaa tutkimusten kulkuun sekä mahdollisti yksikön tietojen saannin ja loppulausunnon toimittamisen nopeammin. Nämä olivat käytännön haasteita, joita yksiköissä kohdattiin ennen lain soveltamisalan muutosta. Muutos poisti nämä konkreettiset ongelmat. Lain soveltamisalaa laajennettaessa koskemaan myös pahoinpitelyepäilyjä ajateltiin seksuaalirikosepäilyjen selvittämisessä sovellettuja periaatteiden olevan käyttökelpoisia myös pahoinpitelyepäilyiden selvittämisen yhteydessä. Laajentaminen on kuitenkin lisännyt ja monimuotoistanut yksiköihin tulevia virka-apupyynnöitä. Tämä on luonut tarpeen kehittää uusia toimintamuotoja kuten seulatyöskentely, joten perinteiset periaatteet eivät yksinään enää riitä määrittelemään ja linjaamaan toimintaa.

Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden näkemyksen mukaan myös muiden viranomaisien toimintaa olisi tarpeen säädellä nykyistä tarkemmin lailla lapsiin kohdistuvassa väkivaltarikostutkinnassa lasten oikeuspsykiatrisen toiminnan tapaan. Poliisitoiminnan olisi hyvä organisoida niin, että kaikkea lapsiin kohdistuvaa väkivaltarikostutkintaa hoitaisivat keskitetysti asiaan lisäkoulutusta saaneet poliisit. Lainsäädäntöön olisi hyvä asettaa aikarajoja esimerkiksi tutkinnan suorittamiselle ja syyttämiseksi. Tutkintaa tekeville poliiseilla voisi olla velvoite kouluttautua ja ottaa vastaan työnohjausta. Sekä poliiseilla että sosiaaliviranomaisella olisi hyvä olla velvoite ja oikeus koota monialainen arviointiryhmä lapseen kohdistuvien väkivaltarikosepäilyjen pohtimiseksi. Näin varmistettaisiin, että yksittäisen työntekijän tekemä harkinta ei määritä lapsen tilanteen selvittämistä. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköissä tehtävä seulatyöskentely on askel tähän suuntaan ja sen valtakunnallinen yhtenäistäminen vaatii kehittämistyötä sekä linjauksia.

Kehittämistyön tueksi olisi syytä käydä läpi lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden vuosien 2016 ja 2017 toimintaa kuvaavat seurantatiedot. Virka-apupyynnöiden määrän viimeaikainen kehitys ja erityisesti seulatyöskentelyn osuus näyttäytyvät näissä selkeämmin. Tätä raporttia varten läpikäytyjen seurantatietojen osalta seulatyöskentely oli monissa yksiköissä vasta juuri alkanut tai alkamassa, joten sen tämänhetkisistä lukumääristä ei ole tämän selvityksen pohjalta mahdollista saada numerotietoja. Koska kaikissa yksiköissä seulatyöskentelyä ei tehdä virka-apupyynnöstä, ei pelkkiä virka-apupyynnötlukuja seuraamalla saada kuvaa yksikön koko toiminnasta eikä siitä, kuinka monen lapsen asiaa yksiköissä on käsitelty.

5.2 Lain soveltamisala: Hoito ja haitan arviot

Lain soveltamisalaan kuuluu myös kysymys kriisihoidon tarjoamisesta rikosepäilyn kohteeksi joutuneelle lapselle ja koko perheelle. Tällä hetkellä laki määrittelee haitan arvioinnin kuuluvan valtion korvausten piiriin, mutta hoitotoimenpiteet eivät siihen sisälly. Yksiköiden näkemykset tulevaisuudesta eroavat erityisesti hoitoon liittyvissä asioissa. Eroavia näkemyksiä on sekä eri yksiköiden välillä että niiden sisällä. Osassa yksiköitä on työntekijöitä, joilla on koulutus traumafokusoituun kognitiivis-behavioraaliseen terapiaan ja tätä työtä myös tehdään osana yksikön toimintaa. Perheenjäsenten alkuvaiheen tuki ja kannattelu koetaan työksi, johon yksikössä on osaamista ja se voisi olla osa yksiköiden toimintaa. Toinen näkemys on, että kaikenlaiset hoitoon liittyvät toimenpiteet pitäisi erottaa tutkinnasta, joka on säädetty yksiköiden toiminnaksi. Myös voimassa oleva Käypä hoito -suositus lapseen kohdistuneen seksuaalirikosepäilyn tutkinnasta korostaa tutkinnan pitämistä erillään hoidosta.

Tampereen yksikössä näkyy todennäköisesti historiallisesta kehityksestä ja henkilökuntarakenteesta johtuva hieman kaksijakoinen ajattelu yksikön tehtävistä ja kehittämissuunnista. Yhtäältä nähdään tarve korostaa oikeuspsykologista osaamista ja eriyttää se sairaalaorganisaatiosta ja perheen tuki- ja hoitotoimista, toisaalta koetaan tarvetta monialaiselle ”lastenasiantalolle”, jossa somaattinen ja oikeuspsykologinen tutkiminta toteutuvat saman katon alla. Erityisesti somaattisen tutkimuksen rooli tiiviisti osana yksikköä näyttäytyy vahvasti Tampereen yksikön näkemyksissä verrattuna muihin yksiköihin. Turussa ollaan kiinnostuneita kriisihoitotyön kehittämisestä osana yksikköä.

Helsingin yksikön toiminta ja kehittämisajatuksot painottuvat vahvasti oikeuspsykologisen osaamisen ympärille. Tämä näkyy konkreettisesti jo siinä, että yksikkö on muutanut nimensä lasten ja nuorten oikeuspsykologiseksi yksiköksi. Hoidon ja tutkinnan erillisyyttä korostetaan yksikössä vahvasti. Oulussa edustetaan enemmän tutkinnan ja hoidon eriyttämistä, mutta yksikön sijaintiorganisaatiosta on monia eriäviä mielipiteitä. Kuopiossa arvioidaan, että yksikön sijainti lastenpsykiatrian klinikan yhteydessä on erityisesti jatkohoito-ohjauksen kannalta toimiva. Myös yliopistosairaalan yhteys yliopistoon ja sitä kautta tieteelliseen tutkimukseen koetaan hyväksi ja toimintaa tukevaksi tekijäksi.

Laki lapseen kohdistuvan seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä ei mainitse hoitoonohjausta saati hoitoa yksiköiden tehtäväksi. Hallituksen esityksessä vuodelta 2008 tuodaan esiin, että lain säätämisen taustalla on lapsen edun mukaisen toiminnan toteutuminen, johon kuuluu myös hoitoonohjaus.

Lain neljännessä pykälässä mainitaan mahdollisuus toimittaa tutkimuksen päätyttyä lapsen terveydentilaa koskeva loppulausunto lapsen psyykkisestä hoidosta vastaavaan terveydenhuollon toimintayksikköön, jos se on välttämätöntä lapsen tarvitseman hoidon järjestämiseksi. Lapsen kokonaistilanteen ja jatkohoitotarpeen arvioinnin käytännöt ovat todennäköisesti muotoutuneet sen myötä, että yksiköt ovat sijoittuneet erikoissairaanhoidon ja ovat olleet lastenpsykiatrijohtoisia.

Haitan arviointeja tehdään yksiköissä joitakin vuosittain. Erityisesti vuoden 2014 jälkeen, jolloin myös pahoinpitelyepäilyt tulivat lain mukaan valtion korvattaviksi ja yksiköissä tehtäväksi, on mahdollinen kohderyhmä laajentunut merkittävästi. Pahoinpitelyrikosepäilyissä haitan arviointi tehdään yksilökohtaisesti ja se vaatii lapsen lastenpsykiatrisen tutkimuksen. Seksuaalirikoksissa haitan arviot ovat usein yleisen tason haitan arvioita, lakitermein "on omiaan aiheuttamaan" -arvioita. Yleisen tason, kirjallisuuteen perustuva haitan arvio toimii oikeudessa kärsimyskorvausten määrittämisen tukena. Henkilökohtainen haitan arvio tehdään tilapäistä tai pysyvää haittaa silmälläpitäen, ja usein tutkimusjaksolla ei voida lausua pysyvistä haitasta vielä selkeästi vaan tarvitaan hoitavan yksikön seurantatietoja esimerkiksi vuoden ajalta. Toistaiseksi pahoinpitelyepäilyjen haitan arvioita ei ole lukumäärällisesti tehty kovin paljon yksiköissä, mutta mikäli poliisit tai syyttäjät alkavat pyytää niitä aktiivisemmin, tämän hetkiset resurssit eivät mahdollista kaikkien arviointien tekemistä kohtuullisessa ajassa. Somaattiseen lausuntoon olisi sisällytettävä fyysisen haitan arvio aina, kun se on mahdollista sillä hetkellä lausua.

Selvityksen pohjalta voi todeta, että kriisihoidon ja hoitoon ohjauksen kysymyksiä olisi hyvä ratkoa ja kehittää yhteistyössä oikeuspsykologisen haastattelututkimuksen kanssa eri ammattiryhmien ja osaamisalueiden välisen ymmärryksen monialaiseksi jakamiseksi. Haitan arviointien tekeminen vaatii oman kehittämistyönsä. Yksiköiden uudet, kevyemmät työskentelymallit kuten seulatoryöskentely tuovat haasteensa lasten jatkotuen ja -hoidon ohjaukseen, sillä tilanteen arviointi tehdään asiakirjojen ja viranomaiskeskustelujen pohjalta pienemmällä työntekijäpanoksella. Samalla kun tämän kaltainen työskentely mahdollistaa useamman lapsen asian käsittelyn monialaisesti ja moniammatillisesti on hyvä huolehtia, että työskentelyssä ei painotu ainoastaan tutkintaan liittyvä (oikeuspsykologinen) arviointi, vaan monialaisella arviointityöllä varmistetaan myös lapsen ja perheen tutkinnan aikaisen ja sen jälkeisen tuen ja hoidon toteutuminen.

5.3 Sijaintiorganisaatio ja henkilökuntarakenne

Alun perin virka-avun antaminen lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten selvittämisessä on päätyntä terveydenhuollossa tehtäväksi lastensuojelulain velvoittamana. Laki lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä määrittelee toisessa pykälässä yliopistollisen sairaanhoitopiirin olevan järjestämisvastuussa selvityksistä, mutta kaikkea toimintaa ei tarvitse tuottaa itse. Toisenlaisia näkökulmia on tuotu esiin jo lakia valmisteltaessa. Hallituksen esityksen mukaan vuonna 2008 sekä Suomen Psykologiliitto että Lastensuojelun keskusliitto ovat tuoneet esiin näkökulman, että yksiköt voisivat sijaita poliisiorganisaation yhteydessä. Tämän selvityksen aikana tehdyillä haastattelukäynneillä on käyty keskustelua siitä, mihin organisaatioon lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminta parhaiten sopisi ja tästä on useita erilaisia näkemyksiä sekä yksiköiden välillä että niiden sisällä. Lähtökohtaisesti yksiköissä tehtävä työ on luonteeltaan erilaista kuin sairaalassa tehtävä hoitotyö. Toisaalta esimerkiksi hoitoon ohjaamisen käytäntö sekä somaattisen tutkimuksen läheisyys koetaan positiivisiksi seikoiksi sairaalaorganisaatiossa.

Hallituksen esityksessä vuodelta 2008 määritellään, että lasten haastattelujen tekijöiltä vaaditaan lääketieteen lisensiaatin tai psykologin tutkinto tai muu soveltuva tutkinto. Käytännössä pääosan lasten haastatteluista tekevät psykologit, mutta myös lääkäri on voinut haastatella lasta. Tätä on tapahtunut useasti toiminnan alkuaikoina. Muut ammattikunnat eivät ainakaan tällä hetkellä haastatteluja toteuta. Vaikka lapsen haastattelu ja siihen liittyvä oikeuspsykologinen osaaminen ovat edelleen olennaisimpia yksikön osaamis- ja asiantuntija-alueita, on uusien työmuotojen myötä tarpeen tarkastella resursointia myös muunlaisen osaamistarpeen näkökulmasta.

Selvityksen aikana on tuotu esiin, että tutkimusten tekemisessä vaaditaan laaja-alaista osaamista ja ymmärrystä muun muassa muiden viranomaisten toiminnasta, heidän asiakirjojensa tulkinnasta ja synteisin rakentamisesta sekä hypoteesityöskentelystä ja lausunnon kirjoittamisesta. Tutkimusten tekemisessä tärkeää on myös oman osaamisen ylläpitäminen tieteellisen tiedon hankkimisen muodossa. Selvityksen aikana yhtenä ehdotuksena on esitetty, että rikostutkinnan oikeuspsykologiseen tutkimusprosessiin ja lausunnon kirjoittamiseen osallistuvien työntekijöiden koulutusvaatimukset tarkennettaisiin siten, että vaatimuksena olisi akateeminen korkeakoulututkinto ja että he yhtenäisyyden vuoksi työskentelisivät omilla ammattinimikkeillään.

Kahdessa yksikössä, Turussa ja Tampereella, työntekijöinä on myös psykiatrisia sairaanhoitajia osana moniammatillista työryhmää. Osin näissä yksiköissä sairaanhoitajien osaamisen liittyen perheenjäsenten kohtaamiseen sekä lasten ja perheiden mielenterveytyksen verkoston tuntemukseen arvioidaan puoltavan myös sairaanhoitajien työskentelyä yksiköissä.

Muissa yksiköissä nämä perheenjäsenten kohtaamiseen liittyvät tehtävät kuuluvat yhtenä osa-alueena sosiaalityöntekijöiden työnkuvaan. Moniammatillisen hypoteesityöskentelyotteen tuntemusta on pyritty vahvistamaan sillä, että monet yksiköiden työntekijät ovat käyneet Poliisihallituksen haastattelukoulutuksen.

Yhtenä ehdotuksena on tuotu selvityksen aikana esiin, että tutkintaan osallistuvilta psykologeilta olisi jatkossa vaadittava oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus. Ensimmäinen tällainen koulutusjakso on alkanut vuoden 2017 aikana. Lapsen haastattelun arviointiin pohjaavasta lausunnosta toivottiin yhtenäistä linjausta, onko kyseessä lääkärin- vai psykologin lausunto ja millä kriteereillä psykologi olisi riittävän kokenut allekirjoittamaan lausunnon. Selvityksen aikana on ehdotettu, että itsenäiseen lausunnon allekirjoitukseen vaadittaisiin vähintään kymmenen haastattelun ja lausunnon tekemistä työohjauksen alaisuudessa tai edellä mainittua oikeuspsykologin erityispätevyyttä. Tämä kysymys liittyy suuremmin myös yksikön mahdollisen sijaintiorganisaation ja vastuun kysymyksiin. Mikäli psykologi ottaisi lääkärin sijasta vastuun tutkimuksesta annettavasta lausunnosta, vaatisi se koko prosessin ja tutkimukseen osallistuvien henkilöiden osaamis- ja koulutustarpeen uudelleen arviointia.

Kuten yksiköiden henkilökuntarakennetta kuvattaessa tulee esiin, yksiköissä työskentelee henkilökuntaa vaihtelevalla pohja- ja täydennyskoulutuksella ja he myös työskentelevät osin eri nimikkeillä. Koska yksiköt sijoittuvat sairaalaorganisaatioon, yksiköiden sihteerien ja osin myös sairaanhoitajien lähiesimiehet sijoittuvat yksikön ulkopuolelle. Yksiköiden sihteerien näkökulma on jäänyt selvitystä tehtäessä melko vähäiseksi. Työntekijöiden palkkaus on vaihtelevaa sekä yksiköiden välillä että samammattikunnan sisällä muun muassa eri nimikkeistä johtuen. Selvityksen aikana on ehdotettu yksiköiden työntekijöiden palkkauksen valtakunnallista yhtenäistämistä.

Kokemukset koulutusmahdollisuuksista ja osaamisen ylläpitoon liittyvistä kysymyksistä tulevat eri yksiköissä esiin vaihtelevina. Esimerkiksi Helsingissä on koettu, että yleisemmät lastenpsykiatrian klinikan linjaukset ovat estäneet muun muassa yksikön toiminnalle välttämättömiä materiaalihankintoja, ja tämä on yksi syistä, joiden vuoksi yksikön irrottautumisesta sairaalaorganisaatiosta pidetään vahvana vaihtoehtona. Vastaavia kokemuksia ei samassa mittakaavassa tuoda esiin muista yksiköistä ja esimerkiksi Oulusta tuodaan esiin, että sairaalaorganisaation sisällä koulutusmahdollisuudet ja palkkaus ovat todennäköisesti paremmat kuin mitä ne olisivat vaikkapa poliisiorganisaatiossa. Tämän kaltaiset erilaiset käytännöt ja kokemukset eri sairaanhoitopiirien välillä ylläpitävät epäselvyyttä ja tunnetta epätasa-arvosta sekä yksiköiden sisällä että niiden välillä.

5.4 Valvonta ja rahoitus

Lain viides pykälä määrittelee aluehallintoviraston ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tekemään sopimuksen tutkimusten suorittamisesta. Sopimuksessa määritellään tarkemmin lain toisen pykälän edellyttämien asioiden sisältöä. Kuudes pykälä määrittelee tutkimusten tekemisestä aiheutuvat kulut valtion korvattavaksi ja seitsemännessä pykälässä määritellään tarkempi maksukäytäntö. Sen mukaan valtio maksaa yksiköille vuosittaisen laskennallisen korvauksen ja yksikkö toimittaa selvityksen todellisista kustannuksista. Lisäksi aluehallintovirasto määritellään maksatusviranomaiseksi.

Valtakunnallisia ohjeistuksia lapsiin kohdistuvasta seksuaalirikostutkinnasta pidettiin pääosin hyvinä. Kuitenkaan lain soveltamisalan laajentuessa koskemaan myös pahoinpitelyepäilyjä ei esimerkiksi Käypä hoito -suositusta ole päivitetty koskemaan myös pahoinpitelyepäilyiden tutkimista. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköissä ollaan tietoisia olemassa olevista ohjeistuksista ja niitä myös noudatetaan. Tutkimusten toteutuskäytäntöjen ja sisällöllisen laadun valvonta ei kuitenkaan ole systemaattista. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toimintaa valvovat eri alueiden aluehallintovirastot, joissa ei ole substanssiosaamista tutkimuksista. Kuten tässä raportissa on kuvattu, yksiköiden vuosittain toimittamien seurantalukujen takana on useita eri tekijöitä. Ainoastaan lukujen seuranta alueellisesti ei anna riittävää kuvaa kunkin yksikön toiminnasta, jos lukujen taustalla olevia tekijöitä ei pohdita ja vertailla valtakunnallisesti.

Selvityksen aikana on nostettu esiin tarve yksiköiden tekemien tutkimusten tasalaatuisuuden ja tasa-arvoisuuden varmistamiselle. Koetaan, että järjestelmä, jossa jokainen yliopistollinen sairaanhoitopiiri ja aluehallintovirasto määrittelevät oman alueensa yksikön toiminnan yksityiskohdat, jättää liikaa tilaa toiminnan alueelliselle monimuotoisuudelle tutkimusten laadun näkökulmasta. On ehdotettu, että kaikkien yksiköiden toiminnan laatua seuraisi ja kehittäisi yksi taho, jolla olisi riittävä substanssiosaaminen tutkimusten tekemisestä. Ehdotuksen mukaan tällainen taho voitaisiin koota esimerkiksi valtakunnallisesti kaikkien yksiköiden työntekijöistä siten, että kaikista tutkintaa tekevästä ammattikunnista olisi edustus. Myös sekä kansallisen että kansainvälisen monialaisen tutkimustiedon ja osaamisen tuomista osaksi tätä seurantatahoa pidettiin suositeltavana. Tämä taho seuraisi tutkimusten laatua ja tuottaisi tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa uutta tietoa yksiköiden saataville kehittämällä toimintaa entistään yhdenmukaisempaan suuntaan. Laadun seuranta edellyttäisi tarkempien laatuksien määrittelemistä.

Tämän kaltaista toimintaa on yksiköissä jo toimintavuosien aikana tehty. Erityisesti lausuntojen osalta yksiköt ovat antaneet keskinäiseen arviointiin perustuvaa palautetta lausuntojen laadusta.

Muutoinkin käytännöistä käydään keskustelua yksiköiden välillä. Yhteisten arviointien ja keskustelujen lopputuloksena ei kuitenkaan ole yhdenmukaista näkemystä oikeasta toimintatavasta tai käytännöstä eikä yksiköiden työkäytäntöjen välinen yhtenäisyys täten toistaiseksi toteudu.

5.5 Lausunto- ja asiakirjakäytännöt

Lain kolmas pykälä määrittelee yksikön velvollisuudeksi kirjoittaa lausunto, mikäli tutkimus keskeytetään tai siirretään lapsen terveydentilan perusteella. Muutoin laki ei määrittele tarkempia linjauksia lausuntojen kirjoittamiselle, vaan siihen liittyvistä käytännöistä pitäisi sopia sairaanhoitopiirien ja aluehallintovirastojen välisissä sopimuksissa. Käytännössä kirjallisten lausuntojen antamisessa on paljon vaihtelua ja asiasta sovitaan tapauskohtaisesti poliisin, syyttäjän ja tutkimusyksikön kesken. Tapaus- ja tilannekohtaista on, minkälaisissa tilanteissa milloinkin eri puolella Suomea tarvitaan kirjallista lausuntoa ja milloin asioista sovitaan suullisesti. Yksiköissä myös tehdään priorisointia saapuneiden virka-apu- ja lausuntopyyntöjen suhteen. Jonkin verran yksiköissä on vuosien aikana kirjoitettu ja osin kirjoitetaan edelleen erillisiä lausuntoja myös lastensuojelun tarpeisiin esitutkintalausunnon lisäksi.

Lain neljäs, tietojen saantia ja antamista määrittelevä pykälä ja taustaohjeistus määrittelevät, että tietoja voidaan pyytää ainoastaan lapsesta. Tätä kohtaa on joskus tulkittu toisinkin. Esimerkiksi vanhempien terveystietojen saanti on voitu kokea osaksi rikos epäilyn selvittämistä. Tietojen arkistointi ja säilyttämisaika perustuvat seksuaalirikosten vanhenemisaikaan. Sama aika koskee myös pahoinpitelyepäilyjä, vaikka pahoinpitelyrikosten vanhenemisaika on seksuaalirikoksia huomattavasti lyhyempi. Koska asiakirjat ovat poliisin asiakirjoja, eivät potilasasiakirjoja, nousi esiin myös kysymys, onko asiakirjoja syytä arkistoida sairaaloissa.

Nykyistä selkeämpiä valtakunnallisia linjauksia kaivataan tietojärjestelmiin ja asiakirjojen hallintaan sekä kirjaamiskäytäntöihin liittyviin seikkoihin. Tutkimuksista potilastietojärjestelmään tehtävät kirjaukset vaihtelevat yksiköittäin. Potilastietojen siirtymisen Kansalliseen Terveysarkistoon (Kanta) nähtiin voivan vaarantaa myös sekä lapsen turvallisuuden että esitutkinnan onnistumisen, jos esimerkiksi lapseen kohdistuneeseen rikokseen epäiltynä olevat vanhemmat voivat tarkastella lapsensa tietoja. Tämän myötä tutkimusjaksoista tehtävät potilaskirjaukset ovat entisestäänkin niukkemassa, mikä taas tuo haasteita erityisesti hoitoon ohjaamiseen. Muutoin yksikön tarkemmat kirjaukset tehdään potilasasiakirjoista erilliseen arkistoon. Yksiköissä on pohdittu valtakunnallisesti yhtenäisen tietojärjestelmän luomista. Tämä voisi yhtenäistää kirjaamiskäytäntöjä ja käytettäviä asiakirjapohjia.

Selvityksen aikana on esitetty, että yksiköiden työntekijöillä voisi olla oikeudet lastensuojelun asiakirjojen saamiseen suoraan tietojärjestelmästä. Myös poliisin tietojen suoraan saatavuutta toivottiin voitavan selvittää. Tällä hetkellä yksikön työntekijöillä on yksikön sijaintiorganisaation kautta pääsy sairaalan potilastietoihin. Suora tietojen saanti tietojärjestelmästä nopeuttaisi tietojen keruuta epäilyn selvittämiseksi. Se tosin edellyttäisi yksiköiden työntekijöiltä osaamista kyseisten asiakirjojen tulkintaan, eikä sillä saisi poistaa viranomaisyhteistyön konkreettista tekemistä.

Yksiköissä on vaihtelevia tapoja asiakirjapyyntöjen toteuttamisessa, esimerkiksi siinä, kuka asiakirjapyyntöjä tekee ja millä perustein. Asiakirjojen pyytämiseen ja käyttöön pitäisi yksiköissä luoda selkeämmät toimintamallit. Eri viranomaisilta pyydetään yhden lapsen asiassa asiakirjoja niin poliisista, yksiköstä kuin somaattiseen tutkimukseen liittyen. Näin tapahtuu myös silloin, kun somaattinen tutkimusryhmä on virallinen osa yksikköä. Tämä on turhaa ja päällekkäistä työtä, joka kuormittaa useita jo ennestäänkin resursseiltaan niukkoja viranomaistahoja. Koska rikostutkinta on monialaista, pitäisi selvittää nykyistä nopeampia tapoja ja väyliä tiedon siirtoon eri viranomaisten välillä.

5.6 Somaattinen tutkimus

Seksuaalirikosepäilyissä somaattiset tutkimukset pyritään keskittämään yliopistosairaaloihin riittävän osaamisen turvaamiseksi ja laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten selvittämisen järjestämisestä koskee myös näitä tutkimuksia. Pahoinpitelyepäilyjen kohdalla tutkimusten tekemispaiikka ei ole yhtä selkeä, pääosin ne tehdään lastentautien poliklinikoilla. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 132.) Ellosen ja Rantaeskolan (emt. 135-137) mukaan lähtökohtana on, että pahoinpitelyepäilyn kohteeksi joutunut lapsi pitäisi aina tutkia myös somaattisesti, vaikka mahdollisten todisteiden saaminen on epätodennäköisempää, jos epäilystä tilanteesta on kulunut pitkä aika. Myös seksuaalirikosepäilyjen osalta kansainvälisesti suositetaan somaattisen tutkimuksen tekemistä kaikille epäilyn kohteeksi joutuneille lapsille. Tutkimus voi palvella lapsen tilannetta laaja-alaisemmin, vaikka todisteita ei saataisikaan. Käytännössä somaattisen tutkimuksen pyytäminen edellyttää poliisilta ja syyttäjältä tapauskohtaista harkintaa tutkimuksen hyötyjen ja haittojen suhteesta ja konsultaation pyytämistä asiaa tuntevilta lääkäreiltä. Usein myös somaattinen kontrollitutkimus viikon tai kahden sisään tapahtumasta tai primaaritutkimuksesta on tarpeen.

Kuten aikaisemmin tässä raportissa on jo käynyt ilmi, yksiköt eroavat suuresti somaattisten tutkimusten toteuttamisen osalta. Tampereella osa somaattisia tutkimuksia tekevistä lääkäreistä kuuluu virallisesti yksikköön, ja yksikön kehitys on edennyt tiiviissä yhteistyössä somaattisen tutkimuksen ja oikeuspsykologisen haastattelututkimuksen kesken yksikön alkua ajoilta saakka. Muissa yksiköissä somaattiset tutkimukset eivät ole sisäänrakennettuna yksikön toimintaan, ja yhteistyötä tehdään vaihtelevasti. Tällä hetkellä Kuopiossa ja Oulussa pääosin pahoinpitelyepäilyjä tutkivalle lastenlääkärille on osoitettu tietty määrä työaikaa somaattisten tutkimusten tekemiseksi. Haasteellinen tilanne on Turussa, jossa erilaiset yhteistyön tavat ja muodot vasta hakevat muotoaan. Yksiköiden välillä on eroavaisuuksia myös siinä, millaiseksi osaksi somaattinen tutkimus nähdään kokonaisuudessa. Tampereella somaattisia tutkimuksia suositellaan tehtäväksi myös varhaisen intervention näkökulmasta, mitä taas kritisoidaan joistakin yksiköistä jopa liialliseksi lapsen tutkimiseksi. Kuitenkin suosituksena on lähtökohtaisesti kaikkien epäilyjen kohteeksi joutuneiden lasten ja nuorten tutkiminen myös somaattisesti (Ellonen & Rantaeskola 2016), mutta kontrollitutkimuksen tarpeellisuus vaatii tapauskohtaista harkintaa.

Lain soveltamisalan laajentamisen yhteydessä annetussa Sosiaali- ja terveysministeriön tiedotteessa tuotiin esiin somaattisten tutkimusten erityisyys pahoinpitelyepäilyiden kohdalla. Sairaaloissa on kehitetty omia käytäntöjä pahoinpitelyepäilyjen somaattiselle tutkinnalle, mutta käytännössä asiaa ei kuitenkaan valtakunnallisella tasolla koordinoitusti ohjeisteta tai valvota. Esimerkiksi Käypä hoito -suositusta ei ole päivitetty koskemaan myös pahoinpitelyepäilyjen selvittämistä. Somaattisessa tutkimuksessa tarvittavan osaamisen keskittäminen on haastavaa pahoinpitelytutinnan osalta, koska lukumäärällisesti epäilyjä on enemmän kuin seksuaalirikosepäilyjä. Myös lasten ja perheiden näkökulmasta tilanne ei ole yksiselitteinen. Yhtäältä osaamisen keskittämisellä pyritään turvaamaan tutkimuksen laatu, toisaalta keskittämisen myötä välimatkat voivat olla pitkiäkin, mikä voi kuormittaa jo muutenkin vaikeassa tilanteessa olevaa perhettä. Somaattiseen tutkimukseen liittyy joitakin käytännön vaatimuksia esimerkiksi lapsen ruokailun ja virtsaamisen suhteen, ja näitä voi olla hankala toteuttaa, jos matka tutkimuksiin on pitkä.

Somaattisissa tutkimuksissa otettujen oikeuslääketieteellisten näytteiden säilyttämistä pidettiin myös ohjausta tarvitsevana seikkana silloin kun poliisi ei nouda otettuja näytteitä laboratorioon tutkittavaksi, vaan näytteitä säilytetään näytteet ottaneen yksikön tiloissa. Näytteenottokehtjun on oltava todistettavasti aukoton, jotta biologista näytettä voidaan käyttää pitävänä todisteena oikeudenkäynnissä. Tutkimustilojen ja kulunvalvonnan osalta olisi myös tarpeita valtakunnalliselle ohjaukselle.

Päivystykselliset somaattiset tutkimukset ovat valtion korvausten kannalta haasteellisia. Toisinaan päivystystilanteessa saadaan poliisilta suullinen virka-apupyyntö, johon liittyen myöhemmin toimitetaan kirjallinen virka-apupyyntö. Joskus tutkimus on tehtävä ilman poliisin virka-apupyyntöä, mutta jos tutkimuksessa selviää asioita, joiden vuoksi ei ole syytä aloittaa rikostutkintaa, ei virka-apupyyntöä koskaan tehdä. Tällöin kustannukset eivät ole valtion korvauksen piirissä. Lähtötilanteessa kyseessä on kuitenkin ollut pahoinpitelyepäily, jonka perusteella somaattinen tutkimus on aiheellista suorittaa ja näissäkin tapauksissa virka-apupyyntö olisi perusteltu toiminnan seurannan ja kustannusten kohdistamisen vuoksi. Somaattisten tutkimusten yhtenäistämisen osalta tarvitaan valtakunnallista kehittämistyötä yhdessä lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden kanssa.

5.7 Muut asiat

Yhtenä selvityksen aikana esiin nousseista asioista on tarve linjauksille tai lainsäädännöllisille lisäyksille koskien lasten kuljetusten järjestämistä tutkintaan liittyville käynneille sekä kustannusten kuten kuljetusten ja mahdollisten ansionmenetysten korvaamista lasten huoltajille. Tällä hetkellä kustannuksia ja kuljetusten järjestämistä ei ole suoraan määritelty lainsäädännössä minkään tahon vastuulle.

Tämän hetkiset käytännöt ovat epäselviä ja epätasa-arvoisia sekä perheille että viranomaisille. Vanhempien mahdollisuus saada korvauksia vaihtelee, koska esitutkintaan liittyvät käynnit eivät ole sairauden hoitoa, toisin kuin muut sairaalakäynnit. Haastavia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa toista vanhempaa epäillään lapsen kohdistuneesta teosta. Tällöin yleensä toinen vanhempi/huoltaja on vastuussa käyntien toteutumisen mahdollistamisesta. Toisaalta taas joillakin alueilla esimerkiksi poliisi on ottanut hoitaakseen esitutkintaan liittyvien käyntien kuljetukset. Tämä käytäntö kuormittaa poliisi-työn resursseja eikä se ole yksiselitteisesti paras ratkaisu lapsen ja perheen kannalta kaikissa tilanteissa.

6 Yhteenveto ja tulevaisuuden näkymät

Lakia lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä säädettäessä vuonna 2008 kehittämiskohteeksi on asetettu erityisesti poliisin, syyttäjän, lastensuojelun ja terveydenhuollon kesken tehtävä viranomaisyhteistyö. Niin ikään kehittämiskohteeksi on asetettu oikeuspsykologian ja lastenpsykiatrian käsitteet ja menettelytavat. Lakiesityksessä on todettu myös, että poliisin osaamista on ylläpidettävä ja lisättävä lapsen kohtaamiseen rikostutkinnassa.

Tehdyn selvityksen perusteella voidaan todeta, että lain tavoitteet ovat toteutuneet monelta osin. Viranomaisyhteistyö lapsiin kohdistuneiden väkivaltarikosten selvittämisessä on kehittynyt vuosien aikana paljon ja monia hyviä niin paikallisia kuin valtakunnallisia käytäntöjä poliisin, syyttäjän, lastensuojelun ja lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden kesken on luotu asiaan liittyen. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminta on muokkautunut ja kehittynyt toimintavuosien aikana yhdenmukaisempaan suuntaan. Poliisien osaamista on ylläpidetty esimerkiksi vuosittain toteutettavalla valtakunnallisella koulutuksella ja ohjeistusten päivittämisellä. Monet poliisilaitokset ovat myös luo- neet omia käytäntöjään sekä osaamisen keskittämiseksi että viranomaisyhteistyön parantamiseksi.

Asiantuntijuus on keskittynyt lapsiin kohdistuneiden seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten selvittämiseen erikoistuneisiin yksiköihin. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden vahvaa osaamisaluetta ovat virka-avun antaminen esitutkintaan, haitan arviointi sekä ohjaaminen hoito- ja terapiapalveluihin. Oikeuspsykologinen osaaminen on lisääntynyt ja näkemykset lapsen kokonaistilanteen arviointiin sekä hoitomenetelmiin liittyen ovat yhdenmukaistuneet valtakunnallisesti toiminnan keskittämisen myötä. Myös somaattisen tutkimuksen kehittämistyö on käynnissä.

Jo lain säätövaiheessa kehittämiskohdaksi nostettu oikeuspsykologian ja lastenpsykiatrian käsitteiden ja menettelytapojen määrittely näyttäytyy kuitenkin edelleen tärkeimpänä ja akuuteimpana kehittämistä vaativana asiana toiminnan valtakunnalliseksi yhdenmukaistamiseksi. Myös somaattisen tutkimuksen osuus liittyy kiinteästi tähän kokonaisuuteen. Jokaisella yksiköllä on hieman erilainen näkemys yksikön toiminnan painopisteistä ja sen tulevaisuuden suunnasta. Kaikissa yksiköissä näkemys ei ole välttämättä yhdenmukainen edes yksikön sisällä. Selvityksen myötä on yksiköistä tuotu esiin monenlaisia kehittämisehdotuksia. Niiden toteuttamiskelpoisuus ja suunta riippuvat ennen kaikkea siitä, miten koko lapsiin kohdistuva väkivaltarikosepäilyjen selvittäminen jatkossa valtakunnallisesti aiotaan järjestää.

Tämän selvitystyön aikana esiin nousseet kehittämissuositukset ovat jopa ristiriitaisia keskenään, joten koko työskentelyn näkökulmat ja painopisteet olisi tarpeen määrittellä valtakunnallisesti.

Yksiköissä on jo vuosien ajan kehitetty toimintaa aktiivisesti varmistamaan lasten oikeutta korkeatasoisiin tutkimuksiin ja vastaamaan vallitsevia yhteiskunnan ja erityisesti toisten viranomaisten tarpeita. Kehittämistyö on monelta osin kulkenut edellä ja lainsäädäntö on tullut perässä, kun lakiin on kirjattu jo olemassa olevia käytäntöjä. Nyt kun sekä lapsi- ja perhepalveluiden että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden uudistukset ovat meneillään, on mahdollista tarkastella ja kehittää myös lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosepäilyjen selvittämisen järjestämistä osana näitä laajoja uudistuksia.

Lastenasiantalo-hanke ja valtakunnalliset uudistukset

Suomessa on 8.5.2008 hyväksytty sisäisen turvallisuuden ohjelma, jonka mukaan lapsiin ja nuoriin kohdistunutta väkivaltaa vähennetään kehittämällä Lastentalo-mallia. Mallin tavoitteena on varmistaa erityinen osaaminen lapsen kanssa työskentelyssä niin rikostutkinnan, oikeusprosessin kuin hoito- ja tukitoimien osalta. Lakia lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä laadittaessa on todettu lain mahdollistaman osaamisen ja rakenteiden vahvistamisen tukevan sisäisen turvallisuuden ohjelman tavoitteiden toteutumista.

Vuoden 2008 hallituksen esityksessä vaihtoehtoina lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden tulevaisuuden suunnalle nähtiin toiminnan kehittäminen joko osana yliopistollisen sairaalan sairaanhoitopiirin toimintaa tai Lastentalo-toimintamallia. Lain valmisteluvaiheessa erityisesti Stakes (nykyinen Terveyden ja hyvinvoinnin laitos) ja Suomen Psykologiliitto ovat korostaneet tarvetta kehittää toimintaa Lastentalo-mallin mukaisesti. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköt olivat kuitenkin jo aloittaneet toimintansa ja työn kehittäminen yhteistyössä poliisin ja syyttäjänviraston kanssa oli käynnistynyt yliopistollisissa sairaanhoitopiireissä. Hallituksen esityksessä lain soveltamisalan laajentamisesta vuodelta 2013 todettiin edelleen, että lasten ja nuorten oikeuspsykiatrinen toiminta voisi tulevaisuudessa asettua osaksi lastenasiantalotoimintaa, jos kehittämissuositukset ja pilotointi tukevat sitä.

Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminta on lainsäädännön määrittämänä asettu- nut yliopistosairaaloihin ja kehittäminen on tapahtunut sairaalaorganisaation mahdollistamissa puitteissa. Lastenasiantalo-mallia on kehitetty vuosina 2014–2016 Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirissä Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamana ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimana hankkeena (LASTA-hanke). Kehittämissuositukset on toteutunut lasten oikeuspsykiatrian yksiköistä erillisenä toimintana. Lasta-hankkeen raportti on julkaistu toukokuussa 2017.

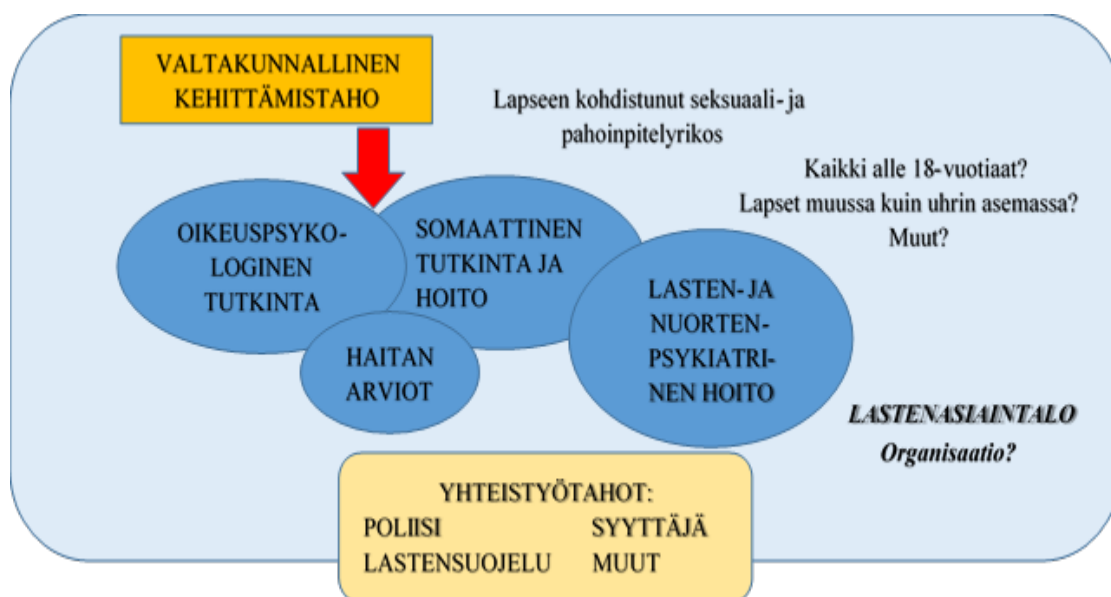
Hankkeessa kehitetty Lasta-malli on yhteistyömalli, jossa varmistetaan tiedon jakaminen ja monialainen yhteistyö tilanteissa, joissa lapsen epäillään joutuneen seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn kohteeksi. Hankkeella on haettu tapaa parantaa ja systematisoida viranomaisten toimintaa. Lisäksi somaattisten tutkimusten mallia ja lasten ja perheiden auttamisen tapoja on pyritty kehittämään. Lasta-mallissa on kaksi vaihetta. Ensin kerätään olennaista tietoa esitutkinnan ja lastensuojelun selvityksen tueksi. Tässä apuna on hankkeessa kehitetty taustatietolomake. Toisessa vaiheessa viranomaiset kokoontuvat monialaisesti pohtimaan lapsen tilannetta. (Sinkkonen & Mäkelä 2017.)

Hankkeen aikana kehitetyssä Lasta-mallissa on paljon samankaltaisuutta ja jopa päällekkäisyyttä lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden työn kanssa. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden seulatyöskentelymalli vastaa ainakin osin sitä, mitä myös Lasta-mallissa tehdään: käydään läpi monialaisesti ja kootusti poliisille tulleita ilmoituksia sekä tehdään yhteinen suunnitelma lapsen asian etenemisestä. Haasteena ja kehittämis-kohtana on lähinnä valtakunnallinen yhdenmukaisuus, sillä seulatyöskentelyä tehdään tällä hetkellä eri yksiköissä eri tavoilla. Toisaalta Lasta-mallia kuvaavassa raportissa (Sinkkonen & Mäkelä 2017) nostetaan esiin jatkokehittämistä vaativia asioita ja tulevaisuuden visioita, joissa on paljon samankaltaisuutta lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden esiin nostamien kehittämistarpeiden kanssa.

Selvityksen aikana kaikista lasten oikeuspsykiatrian yksiköistä on korostettu, että Lasta-mallin mukaista toimintaa ei voi pitää erillään yksiköiden toiminnasta ja niiden kehittämisestä. Toiveena esitettiin, että kehittämistä jatketaan keräämällä enemmän tietoa ja kokemusta siten, että yksiköt olisivat keskeisessä roolissa kehittämistyötä tehtäessä. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminnan kehittäminen tulevaisuudessa on oltava kiinteästi sidottuna muihin meneillään oleviin valtakunnallisiin uudistuksiin. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE, 2016–2018) uudistaa valtakunnallisesti hallinnonrajat ylittäen lasten, nuorten ja perheiden palveluita sekä vahvistaa lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvaa toimintakulttuuria päätöksenteossa ja palveluissa. Muutosohjelma painottaa lasten, nuorten ja perheiden matalan kynnyksen palveluiden monipuolista kehittämistä ja uudistamista, mutta kohdentuu myös erityistason ja vaativiin palveluihin. Vaativinta erityisosaamista ja erikoistumista edellyttävät palvelut kootaan yhteistyöalueille perustettaviin viiteen osaamis- ja tukikeskukseen näiden palveluiden yhdenvertaisen saatavuuden ja laadun varmistamiseksi. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden on suunniteltu kuuluvan vaativaa erityisosaamista edellyttävien palveluiden tuottajina näihin keskuksiin ja niiden verkostorakenteeseen. Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosepäilyjen selvittämisen käytäntöihin vaikuttavat myös meneillään olevat sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistus sekä maakuntauudistus.

Valtakunnallisten kehittämishankkeiden ollessa monella tavoin kesken oli yksiköiden vaikea konkretisoida lasten oikeuspsykiatrian asettumista tulevaan toimintakenttään. Pääosin yksiköiden näkemys on, että kuluneiden toimintavuosien aikana yksiköiden, poliisien, syyttäjien ja lastensuojelun yhteistyötä on kehitetty ansiokkaasti alueelliset eroavaisuudet huomioiden. Mikäli Lasta-mallin mukaista toimintaa päätetään tuottaa maakuntatasolla, on nyt monilla alueilla jo varsin toimivaksi hioutunut yhteistyö poliisien ja lastensuojelun kanssa rakennettava uudestaan. Tällöin vaarana on, että poliisitutkiminnan käynnistyminen viivästyy uusien toimintamallien opetteluun myötä ja että Lasta-mallin mukaiset maakunnissa työskentelevät koordinaattorit toisivat vain yhden lisäportaan viranomaisyhteistyöhön. Jatkossa onkin syytä pysähtyä sekä tämän selvitystyön että Lasta-hankkeen raportin esiin nostamien kehittämiskysymysten äärelle, jotta vuoden 2018 aikana on mahdollista laatia yksi yhteinen suunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan selvittämisen ja hoidon järjestämisen kysymyksiin tulevaa lapsi- ja perhepalveluiden muutosta ajatellen. Molempien raporttien esiin tuomien näkökulmien valossa monia asioita voidaan yhdistää ja toisaalta joihinkin asioihin tulisi löytää yhteiset linjaukset toiminnan valtakunnalliseksi yhdenmukaistamiseksi.

Keskeisessä roolissa lapsiin kohdistuvan väkivallan selvittämiseen liittyvässä kehittämistyössä on myös poliisiviranomaisen toiminnan organisointi ja tuki, koska Suomessa on valittu rikostutkinnallinen lähestymistapa lapsiin kohdistuvan fyysisen väkivallan epäilyiden selvittämiseen säätämällä viranomaisten ilmoitusvelvollisuuskynnys suoraan poliisille lailla matalaksi. Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten selvittäminen vaatii monialaista yhteistyötä ja sen kehittämistyötä olisi tehtävä monialaisesti myös kansallisella ja ministeriöiden tasolla.

Kuvio 11. Tulevaisuus.

Yhteenveto kehittämis ehdotuksista

1. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköihin keskittyneen moniammatillisen osaamisen hyödyntäminen mahdollisimman laaja-alaisesti.

Laajentamismahdollisuuksina esimerkiksi

- Monialaisen arvion tekeminen poliisin, syyttäjän ja lastensuojelun kanssa kaikkien alaikäisiin kohdistuneiden väkivaltarikosepäilyjen kohdalla
- Muussa kuin uhrin/asianomistajan asemassa olevien lasten tilanteiden selvittely (lapsi todistajana tai rikosentekijänä)
- Muiden kuin alaikäisten, haavoittuvassa asemassa olevien, esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden tilanteiden selvittely

2. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden ja Lastenasiantalon kehittämistyön yhdistäminen hyödyntämällä jo olemassa olevia rakenteita ja osaamista.

Oikeuspsykologisen osaamisen, somaattisen tutkimuksen ja hoidon, haitan arvion sekä lapsen kokonaistilanteen arvioinnin, hoitoon ohjaamisen käytäntöjen sekä kriisihoidon yhdistäminen. Lastenasiantalo mahdollisena toiminnan yläkäsitteenä, koska nykyiset käytössä olevat nimeämismuutokset ovat liian kapeita eivätkä tarpeeksi kuvaavia kaikkien edellä mainittujen osa-alueiden yhdistämiselle.

Erityisesti

- Somaattisen tutkimuksen kehittäminen
- Seksuaalisen hyväksikäytön tutkimusta koskevan Käypä hoito –suosituksen laajentaminen sisältämään myös pahoinpitelyepäilyjen tutkinnan
- Haitan arvioinnin kehittäminen
- (Kriisi)hoidon kehittäminen

3. **Toimintojen sijaintiorganisaation ja tason määrittely.** Sen ratkaiseminen, mikä toiminto keskitetään lasten, nuorten ja perheiden vaativimpien palveluiden osaamis- ja tukikeskuksiin ja mikä on maakuntatason työskentelyä sekä mihin organisaatioihin eri toiminnot asettuvat.
4. **Työntekijöiden osaamisen, koulutustaustan ja täydennyskoulutustarpeen tarkempi määrittely työtehtävän mukaan.**
5. **Moniammatillisuuden käsitteen määrittely tutkimusten tekemisessä.** Mikä toiminta määritellään tutkimukseksi ja milloin annettu virka-apu täyttää moniammatillisuuden kriteerit? Miten konsultaatiot ja seulatyöskentely asettuivat tähän?
6. **Tutkimuskäynneistä perheille aiheutuneiden kustannusten ja kuljetusten osalta vastuutahon määrittely.**
7. **Asiakirjakäytäntöjen, kirjaamisen ja arkistoinnin tarkempi määrittely valtakunnallisen yhdenmukaisuuden takaamiseksi.** Erityisesti matalan kynnyksen tietojen vaihdon mahdollisuuksien selvittäminen eri viranomaisten välillä
8. **Valtakunnallinen toiminnan sisällöllistä laatua seuraavan tahon perustaminen laadukkaan toiminnan sekä sen yhdenmukaisuuden ja tasa-arvoisuuden varmistamiseksi.** Yksiköiden seurantatietojen valtakunnallinen jatkuva arviointi ja seurantaraportoinnin tarkemmat ohjeistukset yksiköille, erityisesti seulatyöskentelyn osalta.
9. **Aikarajojen määrittely lapsen kohdistuneen rikoksen epäilyn tutkintaan poliisi- ja syyttäjäviranomaiselle sekä näiden viranomaisten riittävien resurssien varmistaminen.**

7 Kuviot ja taulukot

Taulukko 1: Lasten oikeuspsykiatrian yksiköt.	17
Kuvio 1: Sairaanhoidopiirit ja erityisvastuualueet sekä niissä toimineet Lasten oikeuspsykiatrian yksiköt selvitysjakson aikana.	16
Kuvio 2: Henkilötyövuosien kehitys yksiköittäin.	26
Kuvio 3: Täydennyskoulutuspäivien määrän kehitys yksiköittäin.	27
Kuvio 4: Työnohjauskertojen määrän kehitys yksiköittäin.	28
Kuvio 5: Saapuneiden virka-apupyynnöiden lukumäärän kehitys yksiköittäin.	30
Kuvio 6: Lasten oikeuspsykiatrian yksiköihin saapuneiden virka-apupyynnöiden määrän suhde kaikkiin poliisille tulleisiin ilmoituksiin seksuaalirikosten osalta 2010–2013.	31
Kuvio 7: Lausuntojen lukumäärien kehitys yksiköittäin.	34
Kuvio 8: Tutkimusten käynnistymiseen kuluneen keskiarvoajan vaihtelu viikoissa yksiköittäin.	35
Kuvio 9: Lausuntojen valmistumiseen kuluneen keskiarvoajan vaihtelu viikoissa yksiköittäin.	36
Kuvio 10: Valtion maksamat korvaussummat vuosittain koko maassa.	38
Kuvio 11: Tulevaisuus.	53
Liitetaulukko 1: Ammattiryhmien henkilötyövuodet yksiköittäin ja vuosittain.	57

Liitetaulukko 1. Ammattiryhmien henkilötyövuodet yksiköittäin ja vuosittain.

Yksikkö	Ammatti	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Hus	Erikoislääkäri	1,4		1,809	1,6	1,6	1,6	
	Psykologi	1,8		5,0	4,1	4,6	4,1	
	Sosiaalityöntekijä	1,2		4,209	3,2	4	3,2	
	Sairaanhoitaja	-		0,009	-	-	-	
	Sihteeri	2,4		0,804	0,8	0,8	1,6	
	Muu	-		0,9	0,8	0,8	-	
Kys	Erikoislääkäri	1,1	1,5	1,2	1,2	1,3	2,0	2,0
	Psykologi	2,2	4,0	3,5	4,5	4,5	5,0	5,0
	Sosiaalityöntekijä	2,0	3,3	3,0	3,5	4,0	4,5	5,2
	Sairaanhoitaja	0,08	0,08	0,08	-	-	-	-
	Sihteeri	1,5	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
	Muu	-	-	-	-	-	0,33	-
Oys	Erikoislääkäri	1,5	1,8	1,2	1,1	0,5	0,5	0,9
	Psykologi	0,6	2,1	2,0	2,7	3,8	3,8	3,3
	Sosiaalityöntekijä	0,8	1,4	1,5	1,95	2,3	2,9	2,3
	Sairaanhoitaja	0,1	1,0	0,7	0,13	0,9	0,3	-
	Sihteeri	1,3	1,0	1,0	1,33	1,7	1,0	1,0
	Muu	-	-	-	1,1	1,0	0,6	0,8
Tays	Erikoislääkäri	2,2	1,9	2,4	2,2	2,2	2,3	2,6
	Psykologi	1,7	2,6	2,8	3,4	2,6	3,0	3,0
	Sosiaalityöntekijä	1,5	1,5	1,5	1,6	1,4	1,5	1,4
	Sairaanhoitaja	1,2	1,6	1,5	1,5	1,9	2,2	2,2
	Sihteeri	0,8	1,5	1,5	1,7	1,8	2,5	2,3
	Muu	0,6	0,6	0,3	0,3	-	-	0,8
Tyks	Erikoislääkäri	0,28	0,65	0,8	0,23	0,6	0,9	1,1
	Psykologi	1,84	1,84	2,7	3,29	3,2	3,07	6,1
	Sosiaalityöntekijä	0,09	-	-	-	-	-	1,0
	Sairaanhoitaja	1,61	1,83	2,8	2,96	3	1,68	2,5
	Sihteeri	0,66	0,67	1,5	1,89	2	1,66	2,5
	Muu	0,66	0,56	0,3	0,76	0,8	0,17	1,0
Vaasa	Erikoislääkäri	0,1	0,25	0,3	0,3	0,3	0,35	0,3
	Psykologi	0,1	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
	Sosiaalityöntekijä	-	-	*	*	*	*	*
	Sairaanhoitaja	0,05	0,1	-	-	0,5	0,5	0,5
	Sihteeri	0,05	0,3	0,2	0,5	0,5	0,5	0,5
	Muu	-	-	-	-	-	-	-

* ostopalvelu

Liite 1

Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (19.12.2008/1009)

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Soveltamisala

Tässä laissa säädetään siitä, miten järjestetään poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä terveydenhuollossa tehtävä tutkimus epäillyn lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi. (8.11.2013/793)

Tätä lakia sovelletaan lapseen, joka on tutkimuksen käynnistyessä alle 16-vuotias tai, jos siihen on erityistä perustetta lapsen terveydentila ja kehitys huomioon ottaen, alle 18-vuotias.

2 §

Tutkimusten tekeminen

Erikoissairaanhoitolain (1062/1989) 24 §:ssä tarkoitetun sairaanhoitopiirin kuntayhtymän on huolehdittava tämän lain 1 §:ssä tarkoitetun tutkimuksen järjestämisestä.

Tutkimusyksiköllä on oltava käytettävissään tutkimuksissa tarvittava henkilöstö sekä tarvittavat tilat ja laitteet. Henkilöllä, joka tekee 1 §:ssä tarkoitettuja tutkimuksia on oltava tehtävän asianmukaiseen hoitamiseen tarvittava koulutus, ammattitaito ja kokemus.

3 §

Tutkimuksen käynnistäminen ja keskeyttäminen

Tutkimus on käynnistettävä ja tehtävä ilman aiheetonta viivästystä. Jos lapsen psykiatrinen hoito on jouduttu keskeyttämään tai siirtämään tutkimuksen ajaksi, tutkimus on tehtävä yhtäjaksoisena ellei erityisestä syystä muuta johdu.

Jos tutkimuksen käynnistämisen tai jatkamisen todetaan vaarantavan lapsen terveyden, tutkimusta on siirrettävä tai tutkimus on keskeytettävä.

Tutkimusyksikön on tehtävä ilmoitus tutkimuksen aloituksen siirtymisestä ja tutkimuksen keskeyttämisestä ja sen syystä lausunnon pyytäneelle poliisille, syyttäjälle tai tuomioistuimelle. Kun tutkimus keskeytetään, tutkimusyksikön on laadittava yhteenveto jo tehdyistä tutkimuksista ja saaduista selvityksistä sekä liitettävä se ilmoituksen yhteyteen.

4 §

Tutkimusyksikön oikeus saada ja antaa tietoja

Tutkimusyksiköllä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada poliisilta, syyttäjältä ja tuomioistuimelta kyseiseen tapaukseen liittyvät asiakirjat siltä osin kuin ne ovat välttämättömiä tutkimuksen tekemiseksi. Valtion ja kunnan viranomainen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, koulutuksen järjestäjä, sosiaalipalvelun tuottaja, terveyden- tai sairaanhoitotoimintaa harjoittava yhteisö ja toimintayksikkö sekä terveydenhuollon ammattihenkilö ovat velvollisia antamaan tutkimusyksikön pyynnöstä maksutta ja salassapitosäännösten estämättä hallussaan olevat lasta koskevat tiedot ja selvitykset, jotka ovat välttämättömiä tässä laissa tarkoitetun tutkimuksen tekemiseksi.

Tutkimusyksikkö voi salassapitosäännösten estämättä luovuttaa tutkimuksen aikana kertyneet tiedot tutkimuksen pyytäneelle poliisille, syyttäjälle tai tuomioistuimelle. Lisäksi tutkimusyksikkö voi salassapitosäännösten estämättä toimittaa tutkimuksen päätyttyä lapsen terveydentilaa koskevan loppulausunnon lapsen psyykkisestä hoidosta vastaavaan terveydenhuollon toimintayksikköön, jos se on välttämätöntä lapsen tarvitseman hoidon järjestämiseksi.

Tässä laissa tarkoitetut tiedot on säilytettävä kaksitoista vuotta siitä, kun tutkittava on tullut täysi-ikäiseksi, ellei tietojen säilyttämiselle ole muualla laissa säädetty tätä pitempää aikaa.

Muilta osin tietojen käsittelystä on voimassa, mitä henkilötietolaissa (523/1999) ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetään.

5 §

Sopimus palvelujen tuottamisesta

Aluehallintovirasto ja 2 §:ssä tarkoitetun sairaanhoitopiirin kuntayhtymä tekevät sopimuksen tässä laissa tarkoitettujen tutkimusten suorittamisesta. Sopimuksessa sovi-
taan:

- 1) palvelun järjestämistavasta;
- 2) tutkimusten tekoon osallistuvan ja tutkimuksissa avustavan henkilöstön määrästä ja kelpoisuudesta sekä käytettävissä olevista tiloista ja laitteista;
- 3) tutkimusten tavoiteaikataulusta mukaan lukien tutkimukseen pääsyyn ja lausunnon valmistumiseen kuluva aika;
- 4) käytettävästä tutkimusohjelmasta; sekä
- 5) tutkimuksen tekoon osallistuvalla järjestettävästä täydennyskoulutuksesta ja työn-
ohjauksesta.

(22.12.2009/1570)

Sopimuksen valmistelun yhteydessä on alueen erityistarpeiden huomioon ottamiseksi kuultava poliisin ja syyttäjälaitoksen edustajia.

Sopimusta koskeva riita käsitellään hallintoriita-asiana hallinto-oikeudessa siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään.

6 §

Kustannusten korvaaminen

Valtion varoista korvataan 2 §:ssä tarkoitetulle sairaanhoitopiirille tämän lain mukai-
sista tutkimuksista aiheutuvat, toiminnan asianmukaisen hoitamisen kannalta tarpeel-
lisina pidettävät kustannukset.

7 § (22.12.2009/1570)

Korvausten maksaminen

Aluehallintoviraston on maksettava 2 §:ssä tarkoitettulle sairaanhoitopiirille huhtikuun loppuun mennessä kunakin varainhoitovuotena laskennallinen korvaus. Korvauksen suuruus määräytyy sairaanhoitopiirin alueella asuvien alle 16-vuotiaiden lasten määrän ja edellisen vuoden toiminnasta aiheutuneiden kustannusten perusteella.

Lopullisten kustannusten suorittamiseksi sairaanhoitopiirin kuntayhtymän on toimitettava aluehallintovirastolle selvitys 5 §:ssä tarkoitettuun sopimukseen perustuvista toteutuneista kustannuksista viimeistään varainhoitovuotta seuraavan vuoden maaliskuun loppuun mennessä.

Sairanhoitopiirille suoritettava korvauksen loppuerä maksetaan viimeistään kuukauden kuluttua selvityksen saapumisesta. Sairanhoitopiirin liikaa saama korvaus peritään takaisin valtiolle vähentämällä se sairaanhoitopiirille maksettavasta seuraavasta ennakosta.

8 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2009.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Lain 5 §:ssä tarkoitettu sopimus on tehtävä viimeistään 15 päivänä helmikuuta 2009.

Liite 2 Valtionkorvausselvitys

Vastaanottaja:

- ETELÄ-SUOMEN ALUEHALLINTOVIRASTO
- ITÄ-SUOMEN ALUEHALLINTOVIRASTO
- LOUNAIS-SUOMEN ALUEHALLINTOVIRASTO
- LÄNSI- JA SISÄ-SUOMEN ALUEHALLINTOVIRASTO
- POHJOIS-SUOMEN ALUEHALLINTOVIRASTO

Lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestäminen	☐ Selvitys valtionkorvauksen määrittämiseksi (Laki lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008, 7 § 2 mom.). Selvitys 1.1. - 31.12. aikana aiheutuneista menoista ja tuloista		
Kuntayhtymän tiedot	Kuntayhtymän nimi	Pankki ja tilinumero	
	Osoite	Postinumero ja postitoimipaikka	
	Puhelin	Fax	S-posti
Yhteys-henkilön tiedot	Nimi	Virkanimike	
	Osoite	Postinumero ja postitoimipaikka	
	Puhelin	Fax	S-posti
Liitteet	☐ Liite 1, Selvitys kustannuksista ☐ Liite 2, Kertomustiedot ☐ Liite 3, Tutkimuskohtaiset tiedot taulukko ☐ Allekirjoitettu kirjanpito-ote		

MENOT JA TULOT SEKÄ VALTIONKORVAUS

	Valtionkorvaus-selvitys
	Toteutuma 1.1. – 31.12. _____ euroa
Sopimukseen perustuvat, tutkimusten suorittamisesta aiheutuneet menot (Laki lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä 5 § ja 6 §)	
Ko. toimintaan kohdistuvat tulot	
Valtionkorvaukseen oikeuttavat kustannukset	
Maksettu ennako	
Loppuerä/Aluehallintovirasto maksaa lisää	
Palautus/Kuntayhtymä palauttaa	

Lomakkeen täyttöohjeet

Vastaanottaja

Selvitys toimitetaan aluehallintovirastoon.

- Selvitys on annettava aluehallintovirastolle viimeistään varainhoitovuotta seuraavan vuoden maaliskuun 31. päivänä.

Kuntayhtymä

Selvityksen antaa se kuntayhtymä, jonka kanssa sopimus on tehty.

Yhteyshenkilö

Henkilö, jonka kautta on tarvittaessa saatavissa lisätietoa.

Liitteet

Selvitykseen tulee liittää mukaan liite 1 (Kustannusselvitys), liite 2 (Kertomustiedot), liite 3 (tutkimuskohtaiset tiedot -taulukko) sekä kirjanpito-ote, joka on allekirjoitettu ja johon on liitetty allekirjoittajan virka-asemaa koskevat tiedot sekä nimenselvitys.

Valtionkorvaukseen oikeuttavat kustannukset

Valtionkorvauksen perusteena oleviin kustannuksiin sisältyy arvonlisäveron osuus.

Valtionkorvausta koskeviin tietoihin ei tule sisällyttää muita kuin ko. laissa ja sopimuksessa määriteltyjä menoja eikä tuloja.

Paikka ja aika sekä allekirjoitus

Selvityksen tulee olla päivätty ja toimivaltaisen viranhaltijan allekirjoittama.

Aluehallintovirastojen yhteystiedot

ETELÄ-SUOMEN

ALUEHALLINTOVIRASTO

Hämeenlinnan päätoimipaikka
Postiosoite: PL 150
Käyntiosoite: Birger Jaarlin katu 15
13101 Hämeenlinna
Puhelin: 020 636 1040
Sähköposti: kirjaamo.etela@avi.fi

LÄNSI- JA SISÄ-SUOMEN ALUE-
HALLINTOVIRASTO

Vaasan päätoimipaikka
Postiosoite: PL 200
Käyntiosoite: Wolffintie 35
65101 Vaasa
Puhelin: 020 6361 060
Sähköposti: kirjaamo.lansi@avi.fi

ITÄ-SUOMEN ALUEHALLINTOVI-
RASTO

Mikkelin päätoimipaikka
Postiosoite: PL 50,
Käyntiosoite: Maaherrankatu 16
50101 Mikkelä
Puhelin: 020 636 1030
Sähköposti: kirjaamo.ita@avi.fi

POHJOIS-SUOMEN
ALUEHALLINTOVIRASTO

Postiosoite: PL 293
Käyntiosoite: Linnankatu 1-3
90101 Oulu
Puhelin: 020 636 1020
Sähköposti: kirjaamo.pohjois@avi.fi

LOUNAIS-SUOMEN ALUEHALLINTOVIRASTO

Turun päätoimipaikka
Postiosoite: PL 22
Käyntiosoite: Itsenäisyydenaukio 2
20801 TURKU
Puhelin: 020 636 1050
Sähköposti: kirjaamo.lounais@avi.fi

Liite 1

LAPSEEN KOHDISTUNEEN SEKSUAALIRIKOKSEN SELVITTÄMISEN MENOT JA TU-
LOT SEKÄ VALTIONKORVAUS

TOTEUTUNEET KUSTANNUKSET

MENOT	Sopimuksen mukaiset menot €	Toteutuneet menot €
<i>Henkilöstömenot</i>		
<i>Palvelujen ostot, josta</i>		
Toimisto-, pankki- ja asiantuntijapalvelut		
Painatukset ja ilmoitukset		
Majoitus- ja ravitsemuspalvelut		
Matkustus- ja kuljetuspalvelut		
Koulutus- ja kulttuuripalvelut		
Muut palvelujen ostot		
<i>Aineet, tarvikkeet ja tavarat, josta</i>		
Kalusto- ja laitehankinnat		
<i>Muut aineet, tarvikkeet ja tavarat</i>		
<i>Vuokrat</i>		
<i>Muut menot</i>		
MENOT YHTEENSÄ		

TULOT

Toimintatuotot (Kela, muut kuntayhtymät ym.)		
Muut tulot		
TULOT YHTEENSÄ		

Vakuutan, että menot sekä tulot ovat lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain (1009/2008) mukaisista tutkimuksista aiheutuvia, toiminnan asianmukaisen hoitamisen kannalta tarpeellisia pidettäviä kustannuksia.

PAIKKA JA AIKA

_____

ALLEKIRJOITUS JA VIRKA-ASEMA

_____

_____
Nimenselvennys

_____
Virka-asema

Liite 2

KERTOMUSTIEDOT**HENKILÖSTÖ (henkilötyövuosina)**

Erikoislääkäri (htv)	
Oikeuspsykiatriaan perehtynyt psykologi (htv)	
Sosiaalityöntekijä (htv)	
Sairaanhoitaja (htv)	
Osastonsihtööri /toimistosihtööri (htv)	
Muu henkilö (htv)	
Henkilöstö yhteensä (htv)	

HENKILÖSTÖN KOULUTUS 1.1. -31.12.

Täydennyskoulutus (päivät yhteensä)	
Työnohjaus (ohjaukerrat yhteensä)	

TUTKITTUJEN MÄÄRÄ

Tutkittujen määrä yhteensä 1.1.-31.12.	
---	--

TUTKIMUKSET 1.1.- 31.12.

Virka-apupyynnöt, yhteensä	
Tehdyt tutkimukset, yhteensä	
Annetut lausunnot, yhteensä	

TOIMENPITEET 1.1. - 31.12

Somaattiset tutkimukset, kpl yhteensä	
Lasten kuulemiset, kpl yhteensä	
Vanhempien, omaisten ja muiden läheisten kuulemiset, yhteensä, kpl yhteensä	
Verkostoneuvottelut, kpl yhteensä	
Oikeudenkäynteihin osallistumiset, kerrat yhteensä	

TUTKIMUSTEN KESTO (ajat ilmoitettuna virka-apupyynnön saapumisesta)

Tutkimusten käynnistymiseen kulunut aika (keskiarvo, virka-apupyynnön saapumisesta ensimmäiseen viranomaisneuvotteluun)	
Tutkimuksiin käytetty aika (keskiarvo virka-apu pyynnön saapumisesta tutkimuksen päättymiseen)	
Lausunnon valmistamiseen käytetty aika (keskiarvo, virka-apupyynnön saapumisesta)	

KUSTANNUKSET

Tutkimuksen keskihinta (valtionkorvaukseen oikeuttavat kustannukset/tehdyt tutkimukset)	
---	--

Lähteet

Ellonen Noora & Rantaeskola Satu (toim.) (2016) Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24.

Ellonen Noora (toim.) (2013) Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 20.

Esitutkintalaki (22.7.2011/805)

Käypä hoito -suositus: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen. Duodecim. <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/suositus?id=hoi34040>. Haettu 6.2.2017.

Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (19.12.2008/1009)

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417)

Paatero, Mikko & Lausmaa, Heikki (2013) Lapsi asianomistajana ja todistajana poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. Poliisihallitus: Ohje.

Rikoslaki (19.12.1889/39)

Sinkkonen Minna & Mäkelä Jukka (toim.) (2017) LASTA-hanke: Kokemuksia viranomaisten yhteistyön ja tietojenvaihdon koordinoinnista lapseen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilytilanteissa. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, raportti 2/2017.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=2342-9151. Viranomaisten tietoon tullut rikollisuus 2014, Liitetaulukko 1. Eräiden rikostyyppien kehitys 2010 - 2014. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 18.1.2017]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/rpk/2014/13/rpk_2014_13_2015-03-31_tau_001_fi.htm

Taskinen Sirpa (toim.) (2008) Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Helsinki: Stakes, oppaita 55.

Taskinen Sirpa (toim.) (2003) Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen: Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Helsinki: Stakes, oppaita 55.

Sosiaali- ja terveysministeriön materiaalit

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä (HE 126/2008 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain muuttamisesta (HE 127/2013 vp)

Kirje 2013: Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä

Kustannuslomake: lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittäminen

Mallisopimus: Sopimus lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämistä koskevien palvelujen järjestämisestä

Ohjeet lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä

Saatekirje 2010: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämiseen liittyvien tietojen ilmoittaminen

Taulukko: Lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittäminen. Tutkimuskohtaiset tiedot.

Valtionkorvausselvitys

JULKAISUJEN LATAAMINEN:
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISSN 2242-0037 (PDF)
ISBN 978-952-00-3986-8 (PDF)